

M. XO‘JAYEVA

O‘QISH KITOBI

**Yordamchi maktablarning
4-sinfi uchun darslik**

*O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi
vazirligi tasdiqlagan*

Qayta ishlangan, to‘ldirilgan
2-nashri

**Cho‘lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi
Toshkent – 2013**

UO'K: 821.512.133
KBK 83.3(5O')ya71
X-98

Taqrizchilar:

- V.S. Rahmonova** – Nizomiy nomli TDPU professori,
pedagogika fanlari nomzodi;
D. Sultonova – Toshkent shahar 199- maxsus
maktab o'qituvchisi;
M. Saidaliyeva – Toshkent shahar 66- maxsus
maktab o'qituvchisi.

Shartli belgilar:

Savollar

Topishmoqlar

Savol va topshiriqlar

Tez aytish

Maqol va hikmatli so'zlar

Xo'jayeva M.

X-98 **O'qish kitobi:** yordamchi maktablarining 4-sinfi uchun
darslik/ M. Xo'jayeva. Toshkent: Cho'lpon nomidagi NMIU,
2013. – 176 b.
ISBN 978-9943-05-571-1

UO'K: 821.512.133
KBK 83.3(5O')ya71

ISBN 978-9943-05-571-1

© **M. Xo'jayeva, 2013**
© **Cho'lpon nomidagi NMIU, 2013**

TINCHLIK YASHAR

Obid Rasul

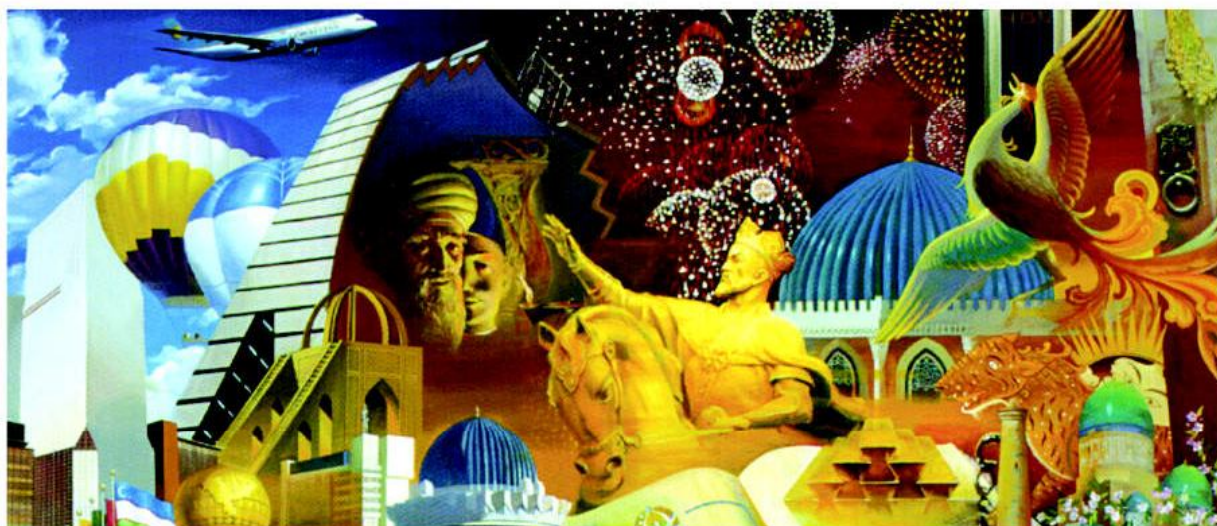
Vatanim – quyosh,
Quvnab erkin shod,
Boshimni sevar,
Bo‘laman katta.
U menga ko‘z-qosh.
Baxt bor umrbod.
Iqbolim tilar,
Tinch mamlakatda.

Topshiriq

She'ni yod oling.

O'ZBEKISTON SEVIMLI DIYOR

O'ZBEKISTONIM

H. Imonberdiyev

Shu o'lkaning
Erkasi bizlar,
Ham buguni,
Ertasi bizlar.

Kelajagi
Buyuk Vatanning
Vorislari –
Biz o'g'il-qizlar!

Nurli bo'ston –
Nur gulistonim,
Tilda doston
O'zbekistonim.

Maqol

Ona yurtiing – oltin beshiging.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING DAVLAT MADHIYASI

Mutal (Mutavakkil)

Burhonov musiqasi.

Abdulla Oripov so‘zi

Serquyosh, hur o‘lkam, elga baxt, najot,
Sen o‘zing do‘stlarga yo‘ldosh, mehribon!
Yashnagay to abad ilm-u fan, ijod,
Shuhrating porlasin toki bor jahon!

N a q a r o t:

Oltin bu vodiylar – jon O‘zbekiston,
Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
Ulug‘ xalq qudrati jo‘sh urgan zamon,
Olamni mahliyo aylagan diyor!

Bag‘ri keng o‘zbekning o‘chmas iymoni,
Erkin, yosh avlodlar senga zo‘r qanot!
Istiqlol mash‘ali, tinchlik posboni,
Haqsevar, ona-yurt, mangu bo‘l obod!

N a q a r o t:

Oltin bu vodiylar – jon O‘zbekiston,
Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
Ulug‘ xalq qudrati jo‘sh urgan zamon,
Olamni mahliyo aylagan diyor!

Topshiriq

O‘zbekiston Respublikasining Davlat madhiyasini yod oling.

O'ZBEKISTON RAMZLARI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING DAVLAT GERBI

O'zbekiston Respublikasining Davlat gerbi O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining X sessiyasida 1992- yil 2-iyul kuni tasdiqlandi.

O'zbekiston Respublikasining Davlat gerbi gullagan vodiy uzra charaqlab turgan quyosh tasvirlangan hamda o'ng tomonida bug'doy boshoblari, chap tomonida ochilgan paxta chanoqlari surati tushirilgan chambardan iborat. Gerbning yuqori qismida Respublika jipsligining ramzi sifatida sakkiz qirrali yulduz tasvirlangan: sakkiz qirra ichida joylangan yarim oy va yulduz musulmonlarning qutlug' ramzidir. Gerb markazida,

oliyjanoblik va fidoyilik timsoli bo'lgan afsonaviy Humo qushi qanotlarini yozib turibdi.

Ushbu ramz va timsollar xalqimizning tinchlik, yaxshilik, baxt-saodat, farovonlik yo'lidagi orzu-umidlarini ifodalaydi. Gerbning pastki qismidagi Respublika Davlat bayrog'i-ni ifodalovchi uch rangdagi chambar bandiga «O'zbekiston» so'zi bitilgan.

Savollar va topshiriq

1. O'zbekiston Respublikasining Davlat gerbi qachon tasdiqlandi?
2. Gerb haqida nimalarni bilib oldingiz?
3. O'zbekiston Respublikasi Davlat gerbining ko'rinishi ifodalangan o'rinni matndan topib o'qing.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING DAVLAT BAYROG'I

O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining navbatdan tashqari o'tkazilgan VII sessiyasida 1991- yil 18- noyabr kuni tasdiqlangan.

Bayrog'imizdagi **moviy rang** tiriklik mazmuni aks etgan mangu osmon va obihayot ramzidir. Timsollar tilida bu – yaxshilikni, donishmandlikni, halollikni, shon-shuhrat va sadoqatni bildiradi. Binobarin, Amir Temur davlati bayrog'ining rangi ham moviy rangda edi.

Oq rang – muqaddas tinchlik ramzi bo‘lib, poklik, beg‘uborlik, soflik, orzu va xayollar tozaligi, ichki go‘zallikka intilishning timsolidir.

Yashil rang – tabiatning yangilanish ramzi. U ko‘pgina xalqlarda navqironlik, umid va shodumonlik timsoli hisoblanadi.

Qizil chiziqlar vujudimizda jo‘shib oqayotgan hayotiy qudrat irmoqlaridir.

Navqiron **yarim oy** tasviri bizning tarixiy an‘analarimiz bilan bog‘liq. Ayni paytda, qo‘lga kiritilgan mustaqilligimiz ramzidir.

Yulduzlar barcha xalqlar uchun ruhoniy, ilohiy timsol sanalgan. O‘zbekiston Respublikasi Davlat bayrog‘idagi **12 ta yulduz** tasviri ham tarixiy an‘analarimiz, qadimgi quyosh yilnomamizga aloqadordir. Davlat bayrog‘imizdagi o‘n ikki yulduz tasvirini o‘zbek xalqi madaniyati qadimiyligi, uning komillikka, o‘z tuprog‘ida saodatga intilishi ramzi sifatida tushunish lozim.

Savol va topshiriq

1. O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i qachon tasdiqlangan?
2. Bayroqning tuzilishini rasmdan foydalanib so'zlab bering.

VATANPARVARLIK HAQIDA

Donishmanddan so'rashibdi:

– Siz uchun eng ulug' va mo'tabar narsa nima?

– Vatan, – degan javobni beribdi u.

– Sabab?

– Sababi shu tuproq, shu zamin, men tug'ilib o'sgan, kindik qonim to'kilgan joy. Shu yerning tuzini totib, suvini ichib, havosidan nafas olib, ulg'ayib kamol topdim. Shuning uchun u menga meni dunyoga keltirib, tarbiyalab katta qilgan onam kabi muqaddasdir. Onani Vatanga, Vatanni onaga taqqoslashning boisi ham ana shunda.

Mening ikki onam bor,

ikkisi ham mehribon,

Biri menga sut bergan,

biri esa, shirin non.

Biri tug'gan onamdir,

ikkinchisi hur Vatan,

Ikkisiga barobar,

qurbon bo'lsin jon-u tan,

deb yozgan shoir ham.

Suhbatdoshlar donishmandning soʻziga tan berishibdi, uning haqligiga astoydil ishonishibdi.

Savol va topshiriqlar

1. Donishmandning javobini topib oʻqing.
2. Siz Vatan deganda nimani tushunasiz?
3. Sheʼrni yod oling.

OʻZBEKISTON OZOD VA OBOD DIYOR

Har bir kishining tugʻilib oʻsgan joyi uning aziz va moʻtabar vatani hisoblanadi. Biz Oʻzbekiston nomi bilan dunyoga mashhur boʻlgan goʻzal vatanda yashaymiz.

Vatanimiz keng va bepoyon. Unda yam-yashil vodiylar, baland togʻlar, daryo va koʻllar bor. Shahar va qishloqlari tobora obod boʻlib koʻrkamlashmoqda.

Topshiriqlar

1. Vatanimizda boʻlayotgan oʻzgarishlar haqida soʻzlab bering.
2. Oʻzingiz yashayotgan manzilingiz rasmini chizing.

VATAN BOʻYLAB SAYOHAT

Oʻzbekistonda Buxoro, Samarqand, Toshkent singari butun dunyoga mashhur boʻlgan shaharlar bor.

Bepoyon o'lkamizni sayr qilgan kishining gullab yashnayotgan bog'lar, gulzorlarni ko'rib bahri dili ochiladi.

Jonajon O'zbekistonimizda turli millat vakillari yashaydilar. Ularning ko'plari mana shu vatanimizda tug'ilib, voyaga yetganlar. Ular ham faxr bilan:

«O'zbekiston mening Vatanim», deydilar.

Biz vatanimizda yashaydigan barcha millat bolalari bilan do'st bo'lib, tinch-totuv yashashni istaymiz.

Savol va topshiriq

1. Siz qaysi shaharda yashaysiz?
2. O'z tug'ilib o'sgan shahringiz haqida so'zlab bering.

VATAN

Miraziz A'zam

Vatan – bizning uyimiz,
Vatan – bizning ko'chamiz,
Soylardagi suvimiz,
Maza qilib ichamiz.

Vatan – bizning tog'imiz,
Olma – anor bog'imiz.
Bug'doy, arpa dalemiz,
O'ynab maza qilamiz.

Oltin to'la konimiz,
Tandir to'la nonimiz.
Vatan – maktab – onamiz,
O'qishni o'rganamiz.

Topshiriq

She'rni yod oling.

Bo'lim yuzasidan takrorlash

O'GITLAR

Biz o'z vatanimizni sevamiz, bu biz nafas olayotgan havodir.

* * *

Vatanparvar – vatanga xizmat qilayotgan kishi.

* * *

Vatanni sevmoq – muqaddas burch.

* * *

Kim o'z yurtini sevmasa, u hech nimani
seva olmaydi.

* * *

Yaxshi odam o'zini o'zi ranjitmaydi, o'z-
gani ham xafa qilmaydi.

Topshiriq

O'gitlar ma'nosini so'zlab bering.

Topishmoqlar

O'sar ko'kka bo'y cho'zib,
Qulochday bargin yozib.
Xipchabel, zarrin soqol,
Tishlari zich, dur misol.

Tog'ga chiqdik qirq bola,
To'rtidan biri qiz bola.
O'g'illarning har biri
Terdi o'ntadan lola.

Qizlar terdi yuz dona,
Ayt-chi, qizim Hilola.
Nechtadir jami lola?

Tez aytish

- Oltin olmay olqish olgan odam.

* * *

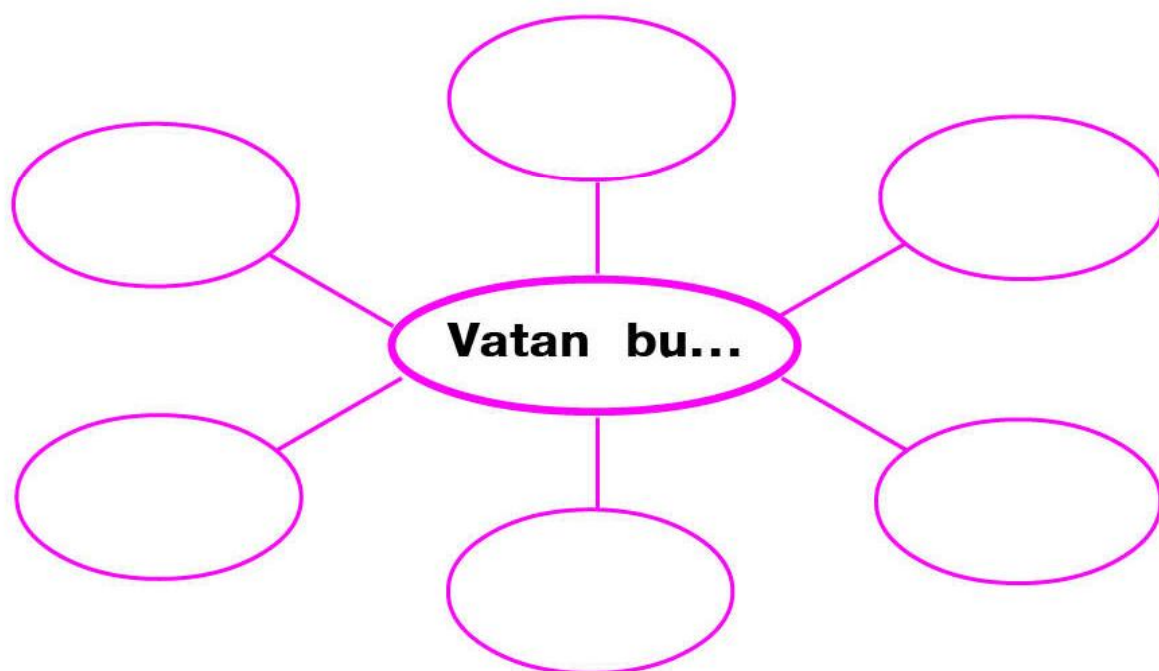
- O'tkir o'tkir o'roqda o't o'rdi.

- Tursun tunda tura tursin.

Topshiriqlar

1. Rasmni daftaringizga ko'chirib bo'sh doirachalarni to'ldiring.

2. Bo'sh kataklarni to'ldiring.

		V		T		N
B		Y		O		
		G		R		

3. Mustaqil deganda nimani tushunasiz?
4. O'z maktabingiz haqida so'zlab bering.
5. Shahringizdagi o'zgarishlar haqida suhbatlashing.

MAKTAB HAYOTI

MAKTAB

(Qo'shiq)

Y. Mirzo

Yetib keldi sentabr,
Yaxshi qoling, gul bog'lar,
Maktab kutar besabr,
Uchrashamiz, o'rtoqlar.
Maktab – mehribon ona,
Gul ko'tarib boramiz,
Kutib olar darsxona,
Unda ilm olamiz.

Savol va topshiriq

1. She'rni ifodali o'qing.
2. Yozda qanday dam oldingiz?

O'QUVCHIGA ESDALIK

Q. Muhammadiy

Bo'lay desang bog'bon,
Yo Vatanga posbon,
Yo osmonda uchuvchi,
Yo dengizda suzuvchi,
Nimaiki qilsang tilak,
Bariga o'qish kerak!

Topshiriqlar

1. Nima uchun o'qish kerakligini so'zlab bering.
2. She'rni yod oling.

MAKTABIM – FAXRIM

Men ta'lim oladigan maktab shaharning markazida joylashgan. Maktabga biz maxsus avtobusda qatnaymiz.

Maktabimiz sinf xonalari yorug' va ozo-da, kerakli o'quv qurollari bilan to'liq ji-hozlangan. Bizning eng sevimli joyimiz maktab ustaxonalari – temirchilik, durad-gorlik, poyafzal ta'mirlash, sartaroshlik, oshpazlik, tikuvchilik, qishloq xo'jaligi va boshqalar.

Sport zalimiz ham katta, barcha sport anjomlari bor.

Biz u yerda turli musobaqalar o'tkazamiz, faollar zalida esa konsertlar tomosha qila-miz. Biz o'z maktabimizni sevamiz. Siz-chi?

Savol va topshiriq

1. O'z maktabingiz haqida so'zlab bering.
2. Siz ham maktabingizni sevasizmi? Nima uchun?

MAKTAB OFTOB QO'SHIG'I

Quddus Muhammadiy

Dunyoda eng sevgan joying
Qayer, dedi.

Dedim: maktab, dedim oftob!
Sababin ayt, dedi. Dedim:
Ota-onam sevar meni,
Qarog'im, quvonchim, deb.
O'qituvchim sevar meni,
O'quvchim, a'lochim, deb
Dunyoda eng sevgan joying
Qayer, dedi:

Dedim: maktab, dedim: oftob.

Savol va topshiriq

1. She'rni yod oling.
2. Siz maktabda nimalarni o'rganasiz?

KITOBNI ASRANG

Qadimda ota-bobolarimiz kitobni qo'llariga olganda, uni avval o'pib, ko'zlariga surtganlar. Keyin ochib o'qiganlar. Bu «bizga bilim berding, seni ko'z qorachig'idek asraymiz», deganlari bo'lgan. Uning bir varag'ini ham yirtmaganlar, iflos joylarga tash-

lamaganlar. Kitobni muqaddas boylik deb bilganlar.

Hissa: Kitob bilim bulog'i,
O'quvchining o'rtog'i.

Savollar

1. Qadimda ota-bobolarimiz kitobga qanday munosabatda bo'lganlar?
2. Sizning kitobga munosabatingiz qanday?

MAKTAB USTAXONASIDA

Maktabimizda mo'jazgina bir xona bor. U yerda doimo hayot qaynaydi. Ustozimiz Shavkat akani barcha hurmat qiladi. Bu xonada barcha asbob uskunalar bor. Ular arra, mix, bolta, randa, bolg'aning bir necha turlari, elektr stanoklar va boshqalar.

Ustozimiz bu asbob uskunalardan qanday foydalanishimiz kerakligini doimo tushuntirib boradilar.

Biz hozir randalashni, arralashni, yelimlashni o'rganib oldik.

Kecha men darsda samolyot yasadim. Men yasagan buyumni ko'rgazmaga tanlab olishdi.

Men katta bo'lsam albatta duradgor bo'la-man. Siz-chi, kim bo'lmoqchisiz?

Savollar va topshiriq

1. Ustaxonada qanday jihozlar bo'ladi?
2. Yog'ochdan qanday buyumlar yasash mumkin?
3. Maktabingizdagi ustaxonalar haqida so'zlab bering.

O'QUV VA BILIM HAQIDA

(Yusuf Xos Hojib)

O'quv, idrok, bilim haqida alohida to'xtasak. O'quv, idrok qorong'i tundagi mash'alga o'xshaydi.

Bilim esa mash'aldan taralayotgan nurga o'xshaydi.

O'quv qunt beradi, bilim – sharaf-shon,
Shu ikkovi tufayli ulug'dir inson.

Bunga ishonmasang, shubha qilsang, ko'zingni katta och. Menga bitta hikmatli so'z

yaxshi ma'lum: «Bilimdon o'z bilimi tufayli
balo, ofatlardan omon qoladi».

Savollar va topshiriq

1. O'quv, idrok nimaga o'xshar ekan?
2. Bilim nimaga o'xshaydi?
3. Matndagi hikmatli so'zni topib, o'qing.

Maqollar

- Aqlning qayrog'i – bilim.
- Bilimdan ortiq boylik yo'q.

Tez aytishlar

- Salima, Saida, Sokina
sahifani sinchiklab o'qidilar.

* * *

- Tez aytgin-u, tez gapir,
Tez aytganga, bir patir.

Topishmoq

Rangi har xil,
Nomi bir xil.

Tinmay o'qisang agar,
Ko'p narsani o'rgatar,
Bilsang, uka, o'ylab top
Bilim koni u

KOMPYUTER

Kompyuter – aqli mashina.

U insonning do'sti. Uning xotirasida minglab axborotlarni saqlash mumkin.

Agar do'stlashsangiz, ko'p sirlardan xabardor bo'lasiz. U matematikadan misol va masalalarni bir zumda yechib beradi. Kitob o'qimoqchi bo'lsangiz, unga ayting. U darhol sizga yordamga keladi.

Biror narsani yozmoqchi bo'lsangiz, u tayyor.

Charchasangiz, musiqa tinglashingiz yoki kino ko'rishingiz mumkin.

Kompyuter siz bilan o'ynay oladi ham. U shaxmat, shashka o'yinlarini yaxshi biladi. Kompyuter bilan istagan o'yiningizni o'ynashingiz mumkin. Xullas, kompyuter bilan do'stlashsangiz, xursand bo'lasiz.

Hissa: Ilm olsang dunyoda,
 Aqling bo'lar ziyoda.

Savollar va topshiriq

1. Kompyuter haqida nimalarni bilib oldingiz?
2. U qanday vazifalarni bajara olar ekan?
3. Kompyuter rasmini chizing.

SIR OCHILDI

Y. Karimova

(Hikoya)

I

– Bugun multfilm bo‘larkan, – dedi Marat kitobini yopib.

– Voy, qaniydi men ham ko‘rsam. Televizorni qo‘ymasimdan oyim: «Bor, darsingni tayyorla», deydi, – dedi Tohir xafa bo‘lib.

– Miyamga bir fikr kelib qoldi, darsdan so‘ng aytaman, – shivirladi Marat.

Ikki o‘rtoq tanaffus paytida rosa suhbatlashib olishdi.

– Bilasanmi, – dedi Marat, – bugun oyingga, matematikadan «5» oldim, deysan. Oying quvonib ketadilar. Sen fursatdan foydalanib: «Maratlarnikiga chiqsam maylimi? Birga dars tayyorlardik», deysan. Ruxsatni olasan-u, papkangni qo‘ltiqqlab, biznikiga chiqasan. Multfilmni birgalashib ko‘ramiz. Bo‘ptimi?

– Bo‘pti.

Tohir uyga kelib, Maratning aytganini qildi. Tohir ularnikida multfilm ko‘rdi. Shunday qilib, kunlar televizor ko‘rish bilan o‘ta boshladi. Bir kuni Tohirning onasi:

– O‘g‘lim, Maratnikida nima qilasan o‘zi?
– deb so‘rab qoldi.

– Menmi? – dedi Tohir esankirab, – ha, men... o‘rtog‘im bilan dars tayyorlayman.

II

Mana Tohir adabiyot darsida o‘tiribdi. O‘tiribdi-yu, partaning tagiga kirib ketyapti. Shunda Marat:

– Bugun «Buratino» bo‘larkan, ko‘ramiz, – deb shivirladi.

Shunda o‘qituvchi Tohirni doskaga chaqirib qoldi.

– Qani, «Ikki vazir voqeasi»ni gapirib berchi! Tortinma... Saidov, sen tayyorlanib tur, – dedi.

– Ikki vazir... vazir... Men... Men...

– O‘qimabsan. O‘tir, bahoing yomon.

Darslar tugadi. Tohir xafa holda uyga qaytdi.

Oyisini ko‘rib, sir boy bermaslik uchun iljaydi.

– Bolam, bugun ham «5» oldingmi, deyman?

Tohir bosh qimirlatib qo‘ya qoldi.

Ertasi kuni Tohirning onasi Maratning oyisini ko‘rib qoldi.

– Hay, aylanay, Saidaxon, Tohirjon sizlarnikiga chiqib, dars tayyorlab, nuqul «5» olib kelyapti.

– Nimalar deyapsiz? Tohir o‘g‘lim bilan televizor ko‘rib o‘tiradi. Televizor bolalarning butun vaqtini band etyapti.

– Rostdanmi? – deya biroz o‘ylanib qoldi Tohirning oyisi. Keyin qo‘shib qo‘ydi. – Ayb bolalarning o‘zida, hamma narsaga vaqt topsa bo‘ladi.

Shu kuni ikki o‘rtoqning siri ochildi.

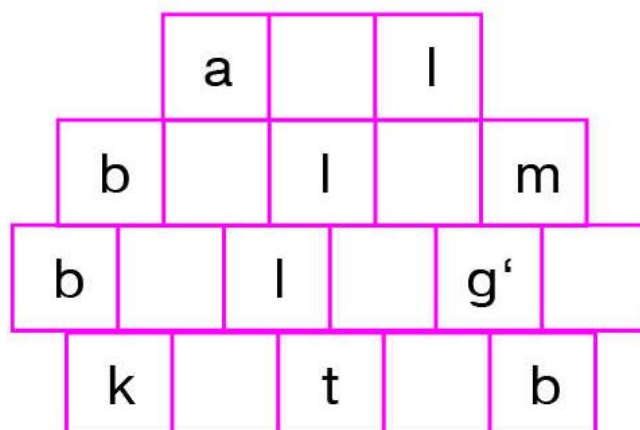

Savollar va topshiriq

1. Nima uchun Tohir yolg‘on gapirdi?
2. Siz bu o‘quvchilarni yaxshi o‘quvchi deya olasizmi?
3. Hikoya qahramonlariga tavsif bering.

Bo'lim yuzasidan savol va topshiriqlar

1. Kataklarni to'ldirib kitob haqidagi so'zlarni bilib oling.

3. Kitobni qanday asrash kerak?
4. «Sir ochildi» hikoyasi mazmuniga oid rasm chizing.
5. O'quv qurollarini asrash haqida qaysi matndan bilib oldingiz?

OLTIN KUZ

KUZ

Quyoshning tafti ketdi,
Sovib qoldi tuproqlar.
Gulxanlarga o'xshaydi
Bog'lardagi yaproqlar.

Uchib ketarlar qushlar
Issiq yurtlarga boshlab.
G'amgin uchib borarlar
Makonlarini tashlab.

Topshiriqlar

1. She'r mazmunini so'zlab bering.
2. She'rni yod oling.

SEVIMLI FASL

Kuz – juda sevimli fasl. Kuz shamoli g'ir-g'ir esib turadi. Osmon toza va beg'ubor. Bog'larda kuzgi mevalar pishib yetiladi. Paxtazorda paxtalar oppoq bo'lib ochiladi. Tabiat ko'rkam tusga kiradi. Dala va bog'larda ish qizg'in bo'ladi. Mevalar teriladi. Kartoshka, piyoz, sabzi kabi sabzavotlar birin-ketin kovlanadi.

Bolalar maktabdan uylariga qaytib kelganlaridan keyin ovqatlanib, dam oladilar. Darslarini tayyorlaydilar, uy ishlariga qarashadilar.

Ba'zan kuz hosilini yig'ishga yordamlashish uchun dalaga chiqadilar. Ba'zilari paxta terimiga, ba'zilari sabzavot, polizlarga, yana boshqalari bog' ishlariga qarashadilar.

Ular bir-birlari bilan musobaqa o'ynaydilar. Har bir bola musobaqada yutib chiqishni istaydi.

Savollar

1. Kuzda tabiatda qanday o'zgarishlar yuz beradi?
2. Kuzda dala va bog'larda qanday ishlar bajariladi?
3. Kuzda qanday mevalar, sabzavotlar pishib yetiladi?
4. Sabzavotlar va mevalar haqida qanday topishmoqlarni bilasiz?

MEVALAR

X. Ermatov

NOK

Nok – mevalar asili,
Erta pishar hosili.
Shirinligi xuddi bol,
Pishganini terib ol.

SHAFTOLI

Ko'pligidan shaftoli
Shoxi yerga bukilar.
Tirgovuchlar ushlolmay
Shamol tursa, to'kilar.

ANOR

Yangi, qizil koptokdek,
Bo'liq anor donasi.
Xushta'm, yoqut donlarga
To'liq har bir xonasi.

Topshiriqlar

1. She'rlarni yod oling.
2. Mevali daraxtlardan 2 – 3 tasining nomini ayting.

MEHRJON BAYRAMI

A. Nosirov

Karnay-surnay, nog'oralar yangrab,
jarchi ovozi eshitiladi.

Jarchi: – Qani keling, bolalar,
Chopib yeling, bolalar.

Mehrjon bayramiga,
Sehrjon bayramiga.

- Nilufar: – Voy, bu qirmiz olmani,
Degan kabi ol mani.
Yonib turar quyoshday.
- Muhabbat: – Terib olay bir boshdan,
Savatlar to'lib ketsin.
- Otabek: – Yeganlar to'yib ketsin.
- Dilfuza: – Anorlar olov bo'ldi,
Anjirlar yalov bo'ldi.

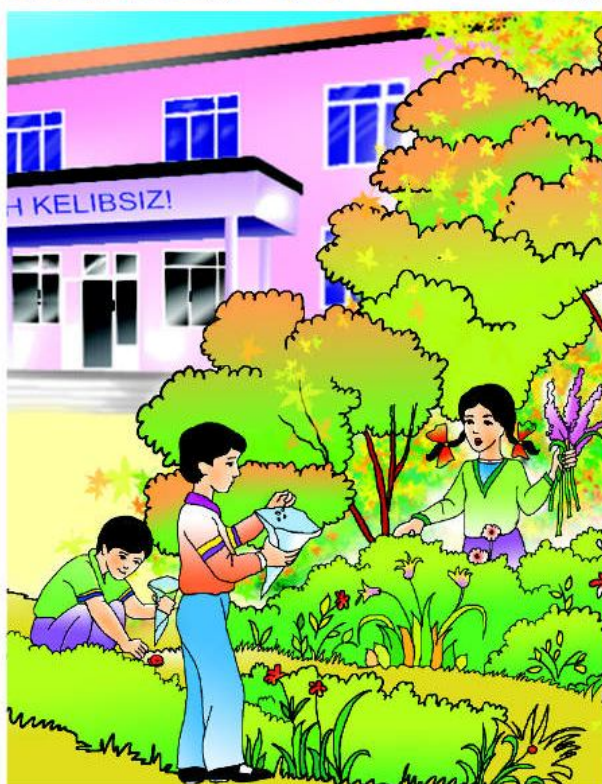
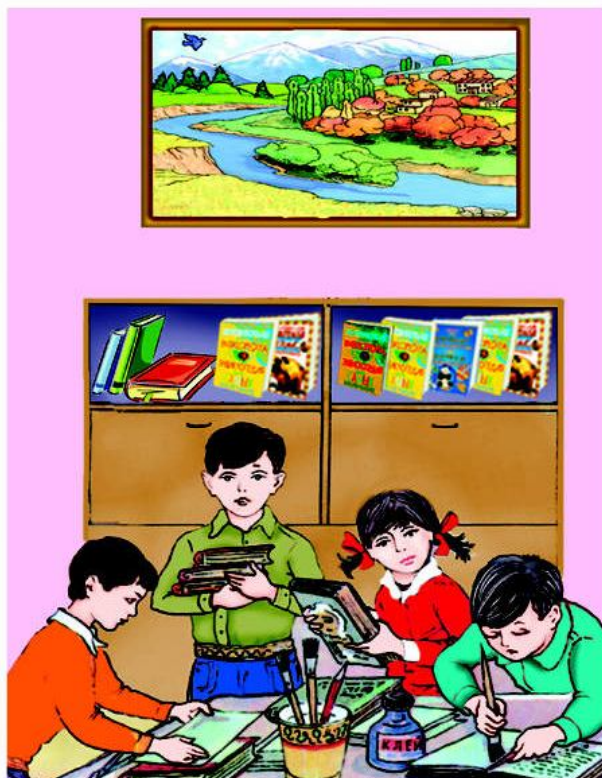
- Dilnoza: – Uzumlar ko‘z oladi,
Jilolanib kuladi.
- Nigora: – Barg ostidan uzum der
Kelib bizni uzing, der.
- Hosil: – Uzib oling siz faqat,
Yeganlar desin:
- Hamma: – Rahmat.
- Oybek: – Dehqon bobo mehnati,
Dehqon bobo shuhrati,
Olamni tutib ketdi,
Xirmonlar ko‘kka yetdi.
- Otabek: – Polizda tarvuz-qovun,
Yetilib pishgan bugun.
Quchog‘imga sig‘maydi,
Dast ko‘tarsam yiqmaydi.
- Nilufar: – Sholg‘om, turp, karamlar,
Bo‘ldi tog‘-tog‘ g‘aramlar.
- Muhabbat: – Sholi, makka, bug‘doylar,
Qaddin kerib, bel boylar.
Xizmatga biz shaymiz, der,
Rahmatga biz boymiz, der.
- Hamma: – Katta to‘yga hozirmiz,
Qo‘shiq, kuyga hozirmiz.
- Jarchi: – Qani, keling, azizlar,
Chopib, yeling, azizlar,
Mehrjon bayramiga,
Sehrjon bayramiga.

Topshiriqlar

1. She‘rni rollarga bo‘lib o‘qing.
2. Sinfingizda «Mehrjon bayrami»ni o‘tkazing.

BIZ TO‘GARAKKA BORAMIZ

Topshiriq

Rasmga qarab hikoya tuzing. Hikoya tuzishda quyidagi savoldan foydalaning:

Bolalar bo‘sh vaqtlarini qanday o‘tkazyaptilar?

MANZARA

N. Oston

Tilla bandli yaproqlar
Dov-daraxt-la xushlashar.
Bargi xazon fasl bu,
Kuz, qish bilan duchlashar.

Yuklaridan bo'shanib
Olgan cheksiz dalalar,
Quchog'ida o'ynaydi,
Qirmiz yuzli bolalar.

Topshiriqlar

1. She'r mazmunini so'zlab bering.
2. She'rni yod oling.

1- OKTABR – O‘QITUVCHI VA MURABBIYLAR KUNI

Dunyoda otangdek ulug‘ kim bor, deganlarida, «Ustoz – otangdek ulug‘», deyishgan ekan. Mustaqillikka erishganimizdan so‘ng mamlakatimizda ustozlarimiz bayrami umumxalq bayrami deb e‘lon qilindi. Endi bu kunni barcha baravar nishonlaydi. Shu kuni hammamiz o‘z ustozlarimizni tabriklashimiz kerak.

Biz maktabga ilk qadam qo‘yganimizda, o‘qishni, yozishni, hisoblashni bilmas edik. Ustozlarimiz qo‘limizga qalam, ruchka tutqazib, harf tanitib, savodimizni chiqaradilar, to‘g‘ri yo‘lni ko‘rsatib, aqlli, axloqli bola bo‘lishimizga yordam beradilar. Keyinchalik ustozlar bizga kasb-hunar

o'rgatadilar. Mehnatsevar, mohir, qo'li gul usta, chevar bo'lishimizga yordam beradilar. Shu sababli barcha ustozlarga ta'zim qilamiz.

Topshiriq

Ustozingiz haqida so'zlab bering.

SIZGA TA'ZIMDAMIZ

B. Chaqqonov

Hayot bo'stonida bog'bon bo'ldingiz,
Ilm, saboq ahliga bo'ldingiz sarbon,
Ayyomingiz qutlab, dildan chalib soz,
Xushvaqt bo'ling, deymiz, muallim ustoz.

Mitti qo'lchalarga tutqazib qalam,
Sirlardan etdingiz bizlarni ogoh,
Ezgu niyatlarni aylab sarafroz,
Sizga ta'zimdami, muallim ustoz.

Topshiriqlar

1. She'rni ifodali o'qing.
2. Ustozingiz haqida ota-onangizga so'zlab bering.

Maqollar

- Dehqon bo'lsang, shudgor qil,
Olim bo'lsang, takror qil.
- Ish ishtaha ochar,
Dangasa ishdan qochar.

Topishmoqlar

Yer ostida yetilar,
Rangi yam-yashil.
Oshga qo'shib yeyilar
Bu nima Asil?

O'zi pilla qurt emas,
Bo'g'im-bo'g'im tanasi.
Ildizida yetilar
Donga to'lib xonasi.

Bozordan oldim bir dona,
Ochib ko'rsam ming dona.

KUZ FASLI

Davra qurib turnalar,
Boshimizda aylanar.
Budir kuz fasli bazmi,
Ona yerga ta'zimi.
Oltin fasl – kuz fasli,
Zarshunoslikdir asli,
Undan qirlar tog'-oltin,
Undan yerlar bog'-oltin.
Mevalar ham mo'l-u ko'l,
Ne yesang ham bol yeysan.
Kuzga «Ofarin» deysan.
Bunday oltinligin ham
Aytsam bitmas siri bor:
Unda mehnat teri bor.

Savollar va topshiriq

1. She'rda kuz fasli nima uchun «Oltin fasl» deyiladi?
2. Kuz faslida qanday mevalar pishadi?
3. Kuz fasliga oid rasm chizing.

Maqollar

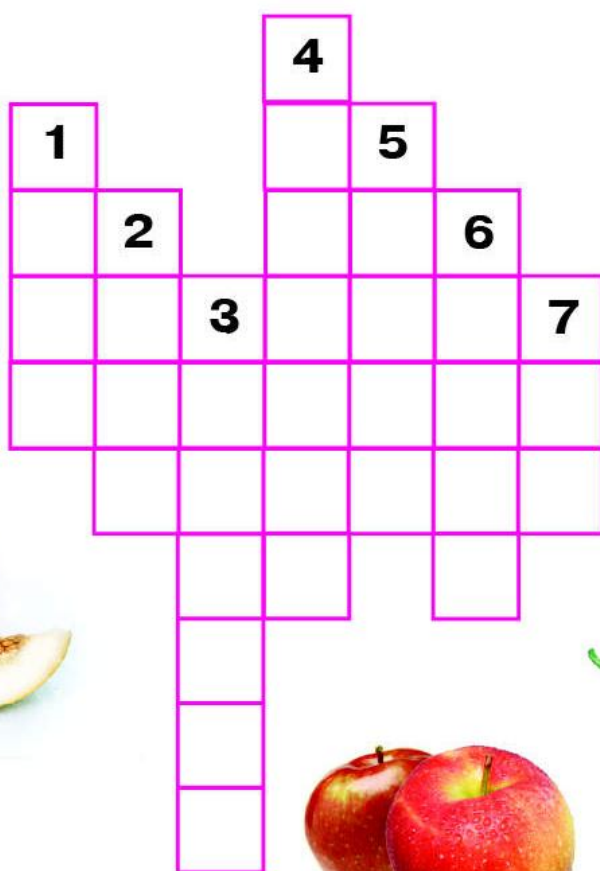
- Ilm – aql chirog'i.
- Bir yigitga qirq hunar oz.
- Ilmsiz bir yashar,
Ilmli ming yashar.
- Do'st ming bo'lsa ham oz,
Dushman bir bo'lsa ham ko'p.
- Kuch – birlikda.
- Yolg'iz otning changi chiqmas,
Changi chiqsa ham, dong'i chiqmas.
- Yaxshi bilan do'st bo'lgan yomonlikdan qutular.
- Yaxshilik yo'lida chekilgan mehnat yerda qolmaydi.
- Yaxshi odam o'zini-o'zi ranjitmaydi, o'zgani ham xafa qilmaydi.
- Tarix yaxshini ham yozadi, yomonni ham.

Bo'lim yuzasidan savol va topshiriqlar

1. Siz yana qanday maqollarni bilasiz?
2. Maqollarning mazmunini so'zlab bering.

Boshqotirmani yeching

3. Kuzda tabiatda qanday o'zgarishlar bo'ladi?
4. Bo'limdagi qaysi she'r yoki hikoya sizga yoqdi?
5. Kuz fasliga oid mustaqil topishmoqlar toping.

ERTAKLAR OLAMIDA

ERTAKLAR HAQIDA

Ertaklar – hayotiy voqealarga asoslangan, insonlarning xayoli va orzu-istaklari, ularga ibrat – o‘git beruvchi hikoyalardir.

Ertaklar insonlarni Vatanga muhabbat, rostgo‘ylik va halollik, mehnatsevarlik, xushfe‘llik, kamtarlik ruhida tarbiyalaydi.

Ertaklar turli mavzularda bo'lib, shartli ravishda hayvonlar haqidagi, sehrli ertaklar, hayotiy, hajviy ertaklarga bo'linadi.

Hayvonlar haqidagi: «Bo'ri bilan tulki», «Maqtanchoq quyon»...

Sehrli: «Yalmog'iz», «Ur to'qmoq»...

Hayotiy: «Zumrad va Qimmat», «Uch og'agini botirlar»... Barcha ertaklar to'g'ri yashashga yo'l ko'rsatadi.

SHIRIN UYQU

(O'zbek xalq ertagi)

Bir odamning uchta o'g'li bor ekan. U vafoti oldidan o'g'illariga: «Uyquni shirin qilib uxlang, ovqatni shirin qilib yeng», – deb vasiyat qilibdi.

Bu gapni katta o'g'illari bir xil tushunibdi. Kichik o'g'li esa boshqacha tushunibdi. Katta o'g'illar yerlarga suv sepib, karavotga ko'rpani qalin to'shab, har xil shirin taomlarni ustma-ust yeb yotaverishibdi. Oxiri yeyishga ovqatlari qolmabdi. Kichkina o'g'il esa ko'p mehnat qilib, temirchilik hunarini o'rganibdi. Ishlab-ishlab, horibcharchab kelgach, yegan qattiq noni-yu, ichgan suvi shirin tatiyveribdi. Uxlasa uyqu-si ham shirin bo'lib, kun sayin tetiklashib, borgan sari davlati ziyoda bo'lib ketaveribdi.

«Mehnat – yediradi, hunar – kiydiradi» degani shu-da! Qani ayting-chi, ota nasihatini qaysi o'g'il to'g'ri tushungan?

Savollar va topshiriq

1. Ota o'g'illariga qanday nasihat qilibdi?
2. Katta o'g'illar nasihatga qanday amal qilishibdi?
3. Kichik o'g'il-chi?
4. Matndan mehnat haqidagi maqolni o'qing.

BIRLASHGAN O'ZAR

(Qirg'iz xalq ertagi)

Bir bor ekan, bir yo'q ekan, qadim zamonda bir dono chol o'tgan ekan. Cholning to'qqiz o'g'li bo'lgan ekan. Ammo ular inoq emas ekan. O'g'illar otasining so'zini tinglashmas, har qaysisi o'z bilganini qilgan ekan. Katta o'g'illari kichiklarini urar, kichiklari esa kattalarini ko'rarga ko'zi yo'q ekan.

Kishilar bu og'a-inilardan kulishar, dono cholning farzandlari inoq emasligini bilib, ularni tutib olib kaltaklashar ekan.

Kunlarning birida dono chol o'rmonga borib, to'qqizta xivich kesib kelibdi va o'g'illarini chaqirib, ularga shunday debdi:

– Ey bolalarim, men sizlarning kuchingizni sinamoqchiman. Sizlar mana shu to'qqizta xivichni birga qo'shib sindirib ko'ringlar-chi!

Farzandlar galma-galdan xivichlarini bir yo'la sindirishga urinishibdi, ammo hech biri buning uddasidan chiqa olmabdi.

Oxiri hammasi charchagandan keyin, ota o'g'illarining har biriga bittadan xivich beribdi. Shunda ular har bir xivichni osonlik bilan sindirishibdi.

Shundan keyin dono chol o'g'illarini yoniga o'tqazib, ularga:

– Bolalarim, agar siz ahil, hamjihat bo'lib yashasanglar, hech bir dushman sizni yenga olmaydi, agar janjallashib yursangiz, yengilasiz, – debdi.

Chol vafot etibdi. Uning o'g'illari bir-birlari bilan inoq bo'lib yashay boshlabdilar.

O'shandan buyon qirg'izlarda «Birlashgan o'zar, birlashmagan to'zar» degan maqol saqlanib kelar ekan.

Savollar

1. Nima uchun o'g'illar xivichlarni sindira olmadilar?
2. Chol o'g'illariga qanday maslahat berdi?

AYIQ VA ARSLON

Qarib bukchayib, yurolmay qolgan Ayiq ko'chada o'tirib olib, hadeb tesha bilan yer kovlar edi.

Tepasiga hayvonlar sultoni Sher kelib so'radi:

– Ha, Ayiqpolvon, yerni kovlab nima qilmoqchisan? Yo o‘zingga go‘r qaziyapsanmi?

– Ko‘rmayapsanmi, sultonim, daraxt ekyapman, – javob berdi Ayiq.

– Voy kaltafahm-ey, bir oyog‘ing yerda, bir oyog‘ing go‘rda bo‘la turib, ko‘chat ekayotganingni qara-ya! Bu hosil berguncha ko‘karib chiqasan-ku.

– Og‘zingga qarab gapir, – dedi Ayiqning jahli chiqib. – Buning hosilidan hali senga ham olib boraman.

Arslon ayiqning so‘zidan ta’sirlanib, unga bir tovoq asal berdi. Asalni qo‘lga olgan ayiq birdan xaholab kulib yubordi.

– Nega kulasan, befarosat, – dedi Arslon.

– Ey, hayvonlarning sultoni, o‘rmonlarning homiysi, kulmay nima qilay, kulaman-da. Manavini qara, – dedi Ayiq qo‘lidagi asalgaga ishora qilib, – ekkan ko‘chatimning birinchi hosilini ko‘rib turibman. O‘rnimdan turmasdan yotaverganimda sen asal tugul bir qultum suv ham bermasding.

Savollar va topshiriq

1. Ayiq qanday ish bilan mashg‘ul edi?
2. Arslon nima uchun Ayiqning so‘zidan ta’sirlandi?
3. Ayiq nima uchun xursand bo‘ldi?
4. Ayiqning Arslonga qarata aytgan gaplarini qayta o‘qing.

IKKI VAZIR VOQEASI

T. G'oyipov

(Ertak)

I

Bor ekan, yo'q ekan, o'tgan zamonda bir tadbirkor shoh yashagan ekan. Uning ikki vaziri bo'lgan ekan. Vazirlar ko'p ovqat yer, ko'p uxlab, kam harakat qilib yashashar ekan. Bir-birlariga bosh og'rig'idan, darmonsizlikdan shikoyat qilisharkan. Podsho: «Vazirlarimni nima jin urdi, to'nkaga aylanib qolishyapti-ku», – deb ajablanibdi. Bir kuni shoh vazirlari bilan otda ketayotib, yoshi saksondan oshgan, soch-soqoli qorday oppoq bir qariyaga duch kelibdi. Qariya chaqqon harakat qilib, ketmon bilan yer

chopayotgan ekan. Shoh qariyadagi g'ayrat bilan vazirlaridagi sustlikni solishtirib, u bilan gaplashgisi kelibdi va yaqin borib:

– Hormang, dehqon ota, – debdi, – g'ayrat qilib qolibsiz-da!

– Salomat bo'ling, kelinglar, mehmonlar! Ha, olma ko'chati ekyapman, juda serhosil olma ekan. Tutib qolsa, sizlarday yo'l yurib, chanqab kelayotgan odamlar yeb bahra oladi.

Dehqon otaning so'zi shohga ma'qul tushibdi. Boylik berib sinab ko'ray-chi, ishdan aynirmikan», deya dehqonga bir hamyon tillo beribdi.

Vazirlar bo'lsa dehqonga:

– Ana endi sira ishlamay, oyoq uzatib, shu tilloni yeb yotaversangiz bo'ladi. Ishlab, o'zingizni urintirishingizga hojat qolmadi.

Baribir bu ko'chatlarni o'tqazganingiz bilan hosilini ko'rish nasib bo'ladimi, yo'qmi, – deyishibdi.

– Mehnatga o'rgangan odamman, bekor-chilikni yomon ko'raman, – debdi dehqon, – elga foydasi tegmagan, kishilarni quvontirmagan odam odammi? Bu tillolarni ham shu atrofni obod qilishga sarflayman. Iltifotingiz uchun sizga katta rahmat, shohim, – debdi dehqon.

II

Oradan bir necha kun o'tgach, shoh vaziriga buyuribdi: «Chol nima qilayotgan ekan? Borib biling. Keyin unga: «Shoh, sizga ikkita semiz o'rdak yubordi. O'rdaklarning har biridan yuztadan pat yulib olar ekansiz», deb ayting».

Vazirlar kun issig'ida terlab-pishib borib qarasalar, tashlandiq, qarovsiz joy tanib bo'lmas darajada o'zgarib ketibdi. Dehqon ota bir necha hasharchilar bilan yerni haydab, chopib, qovun-tarvuz ekib, turli daxaxtlar o'tqazayotganmish. Vazirlar shoh buyrug'ini dehqonga aytgan ekanlar, u kulimsirab: «Shoh so'zini bajarmasak, siz ham, men ham jazo olamiz. Otdan tushing, yeng shimarib ishimizga yordamlashing. Shohning «ikki semiz o'rdak» degani – sizlar bo'lasizlar, «yuztadan patini yuling» degani

ularni yuz kun ishlating, degani bo'ladi», – debdi chol.

Vazirlar shoh buyrug'ini bajarishga majbur bo'lishibdi. Yuz kun o'tgach, ular ancha xipcha tortib, chaqqon, sog'lom kishilarga aylanib qolgan ekanlar. Mehnat ularning tanlariga ham, kekkayish kasalliklariga ham davo bo'lgan ekan.

Savollar

1. Shoh vazirlari bilan kimga duch kelibdi?
2. Qariya nima haqida so'zlab berdi?
3. Dehqon tillolarni nima maqsadda oldi?
4. Bir necha kundan so'ng shoh vazirlariga nima debdi?
5. Siz shohning so'zlarini qanday tushundingiz?
6. Ertakdan qanday xulosa chiqardingiz?

YAXSHILIKKA YOMONLIK

(Ertak)

Bir kishi tuya minib, safarga chiqibdi. Sahroda karvonlar olov yoqib o'tirishganini ko'rib qolibdi. Bu kishi borib yetguncha ular jo'nab ketishibdi. Shu payt qattiq shamol turib, o'chgan olovning cho'g'i uchqunlabdi.

Qurib yotgan xas-hashakka o't ketibdi. Haligi kishi noxush ovozni eshitibdi. Qarasa bir ilon olov ichidan: «Qutqaringlar, qutqaringlar!» – deb jon talvasasida to'lg'ana-yotgan emish.

Boyagi kishi darrov uzun tayoqqa to'rvaga osib, ilon tomonga tutibdi. Ilon darrov to'rvaga tushibdi.

U kishi to'rvadan ilonni chiqarib, yo'lida davom etmoqchi ekan, ilon unga:

– Hoy odam, endi seni, tuyangni chaqib sizlarni halok qilishim kerak, – debdi.

– Nima uchun? Yaxshilikka yomonlik bilan javob berasanmi? – debdi kishi ajablanib.

– Ha! – deb javob beribdi zaharli ilon.

Shunda ularning oldidan tulki o'tib qolibdi.

Tulki kishidan bu mojaroning sababini so'rabdi. U kishi bor voqeani aytib beribdi. Shunda tulki:

– Men bunga ishonmayman. Shunday katta ilon shu kichkina to'rvaga qanday sig'sin? – debdi.

Ilon bo'lsa:

– Ishonmasang yana to'rvaga tushay, ko'rasan! – debdi.

– Qani tush-chi! – debdi tulki.

Ilon tezda to'rvaga kiribdi.

Tulki u kishiga qarab:

– Ey odam! Ilon to'rvaga tushdi, vaqtini o'tkazma! – debdi.

Shundan keyin u kishi to'rvaga og'zini bog'lab, uni yonib turgan olovga uloqtiribdi. Ilon halok bo'libdi.

Savol va topshiriqlar

1. Ertak nomi nima uchun «Yaxshilikka yomonlik» deb nomlangan?
2. Ertakni rollarga bo'lib so'zlab bering.
3. Ertak mazmuniga mos rasm chizing.

OVCHI VA QUSHLAR

Bir ovchi daraning chekkasiga to'rdan tuzoq qo'yibdi. To'r tagidagi don-dunlarga aldangan bir to'da qushlar tuzoqqa ilinib qolibdi.

Ovchi to'r tuzoqlaridan xabar olgani kelsa, unga ilingan qushlar gurr etib, to'rni ham ko'tarib, uchib ketishibdi. Qushlarning bir tan, bir jon bo'lib, ustiga-ustak, to'r tuzoqni ham ko'tarib uchishlariga lol qolgan ovchi orqalaridan quva boshlabdi.

Yo'lda bir odamga duch kelibdi. Ovchidan nega buncha hovliqib chopayotganini so'rabdi. Ovchi esa, osmonda uchib borayotgan qushlarni ko'rsatib, ularni tutmoqchi ekanini aytibdi. Haligi odam kulibdi:

– Senga Alloh aql bersin, hech jahonda uchib ketayotgan qushlarga yugurib yetib bo'larkanmi? – debdi.

Ovchi:

– Yetsa bo'ladi, – debdi. – Tuzoqda bit-tagina qush bo'lsa edi, yeta olmasdim, ammo, ko'rib turibsanki, ular ko'p. Shuning uchun yetib olaman.

Ovchi aytgandek bo'libdi. Oqshom tushib, osmon ham qorong'ulashgani sari qushlarning har biri o'z uyasiga ketmoqchi bo'libdi. Birlari tuzoqni o'rmonga tortsa, boshqalari ko'l tomon tortar emish. Ba'zilari tog'ga, yana boshqalari changalzorga talpinarmish. Oqibatda hech qaysisining aytgani bo'lmabdi. Tuzoqqa o'ralib, hammasi yerga qulabdi.

Ovchi kelibdi-da, ularning hammasini tutib olibdi.

Bechora qushlar «Birlashgan o'zar, birlashmagan to'zar», degan maqolni bilganlarida edi, hammalari bir tomonga uchar va ovchi qo'liga tushmas edilar.

Savollar

1. Ertakdan qanday xulosa chiqardingiz?
2. Yana qanday maqollarni bilasiz?

MUSHUK BILAN CHUMOLI

A. Abdurazzoq

I

Juda ham semirib, yiltillab ketgan Mushuk yo'l yoqasida mudrab o'tirgan ekan. Ashula aytib, ishga ketayotgan Chumoli Mushukni ko'rishi bilan jimib qolibdi-da, qadamini sekinlatibdi. Qo'rqqanidan emas, Mushukni uyg'otmaslik uchun shunday qilibdi.

Ozmi-ko'pmi vaqt o'tib, mushuk uyg'olibdi. Ko'zlarini chala-chulpa ochib qarasam, Chumoli og'zida don olib kelayotgan edi. U Mushukning oldiga yetganida donni yerga qo'yib salom beribdi.

– Hormang, Miyov xola! – debdi.

– Hali horiganimcha yo'q, qora qiltiriq, – debdi Mushuk, – Faqat zerikib o'tiribman, xolos.

– Ishlamasangiz zerikasiz-da, – debdi kulib Chumoli. – Men mehnat qilib zerikmayman.

– Nega endi men ishlar ekanman?! – debdi Mushuk ensasi qotib. – Egam bor – ne g'amim bor. Sen sho'rlik bo'lsang baxtsizsan. Chunki seni boradigan uying, yuvib-taraydigan, silab-siypaydigan egang yo'q.

– Bu gapingiz xato, Miyov xola, – debdi Chumoli ranjib, – men siz o'ylagandek baxtsiz emasman, baxtliman. Chunki mehnat qilishga yetadigan kuch-quvvatim, g'ayratim bor. Kimki mehnat qilmasa, o'sha baxtsiz.

II

Mushuk o'ylab qarasa, bahsda yengilib qoladigan. Shuning uchun ham gapni boshqa yoqqa burishga harakat qilibdi.

– Hazillashdim, Chumolivoy, – debdi u. – Men ham baxtliman. Sichqon ovlayman.

– Sichqonni onda-sonda ovlaysiz-da! Har kuni mehnat qilsangiz...

– Gaping to'g'ri, – debdi Mushuk. – Men har kuni mehnat qilmayman. Chunki, birinchidan, doim qornim to'q. Ikkinchidan, sichqonni egamdan qo'rqqanimdan ovlayman.

– Demak, ayyor ekansiz. – Chumoli shunday deb donni olibdi-da, yo'lida ketaveribdi. Terlab-pishib borar ekan, o'zi-cha: «Yaxshiyam egam yo'q, bo'lmasa Mushukka o'xshab yalqov, ayyor bo'lib qolarkanman», deb o'ylabdi.

Mushuk bo'lsa, Chumolining ortidan qarab turib: «Yaxshiyam egam bor ekan, bo'lmasa men ham Chumoliga o'xshab tinim bilmas ekanman», debdi o'ziga o'zi.

Savollar

1. Mushuk nima uchun zerikadi?
2. Chumoli Mushukka qanday maslahat berdi?
3. Siz zerikmaslik uchun qanday ishlarni bajarasiz?
4. Shu ertakka oid qanday maqollarni bilasiz?

Bo'lim yuzasidan takrorlash

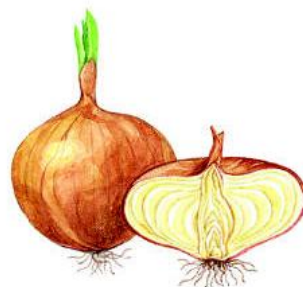
Topishmoqlar

Doim birga yuradi
«Duk-duk» etib turadi.

Novdalarning qulog'i,
Kislorodning bulog'i.

Artsang ko'zing cho'g'latar,
To'g'raganda yig'latar.

Ko'k, qizil lov-lov,
Og'zingda yoqar olov.

Hatto yozib qo'yilgan,
Unga aniq «Qoraqum»,
Lek yemasdan turolmas
Ko'rganida Shorahim!

Topshiriqlar

1. Topishmoqlarning javobini toping.
2. O'zingiz ham topishmoqlar ayting.
3. Bo'limdagi Sizga yoqqan ertak haqida so'z-lab bering.
4. Siz o'qigan ertaklarning biriga mos rasm chizing.

Maqolni davom ettiring:

- Mehnatning tagi ...
- Birlashgan o'zar, ...

ODOBLI BOLA ELGA MANZUR

ASSALOM

N. Shodiyev

Har kun tongda turaman,
Dildan quvnab yuraman.
Yayrab desam assalom,
Zavq olaman bir olam.
Salom so'zi muqaddas,
Salom o'zi muqaddas.
Tog'a, xola, ammaga,
Salom deyman hammaga.
Hamma dildan salom der,
Rahmat dono bolam der.

CHIROYLI SALOM

Safar Barnoyev

Nigina uyqudan kech uyg'ondi. U tur-ganda oila a'zolari nonushta qilib bo'l-gan edi. Xurshid buva nevarasining yuvi-nib chiqishini kutdi. Nigina artina turib buvasiga dedi:

– Buvajon, sizga chiroyli salom berma-sam ham ko'chaga chiqib ketaverasizmi?

– Ha, – dedi buvasi. – Salom uyqudan barvaqt turib beriladi. Qani, chiroyli salo-mingni ber-chi.

– Hozir.

– Nigina apil-tapil yuz-qo'lini artdi. Keyin toshoyna oldiga borib, namli, hurpaygan so-chini taradi.

So'ng buvasi tomon qayrilib, nim ta'zim qildi:

– Assalomu alaykum, buvajon.

– Vaalaykum assalom, – Xurshid buva uning peshonasidan o'pdi.

Bobo bog' tomon yo'l oldi. Nigina cheh-rasi ochilib buvasini kuzatdi.

Savollar

1. Hikoya kim haqida?
2. Xurshid buva Niginaga nima deb tanbeh berdi?
3. Buva nima uchun nevarasini peshanasidan o'pdi?

SEHRLI SO‘Z

Rahmat! Bu so‘z olam-olam mazmun va ma’noga ega. Rahmat olish, bu – ona-yurt oldidagi burchni chuqur anglash va uni oqlash; halol mehnat hamda ibratli xulq-atrof bilan elga manzur bo‘lib, uning izzat-hurmatini qozonish demak. Tildan rahmatni qo‘ymaslik esa odamiylik va oliyjanoblik mezonlaridandir.

Inson odobi sanalgan «salomlashish», «rahmat aytish», «tashakkur bildirish» kabi-lar fikrimizning dalilidir. Ehtimol, inson endigina o‘zaro aloqaga kirishib, bir-biri bilan so‘zlashuvga o‘ta boshlaganda birinchi bo‘lib yuqoridagi so‘zlarni tilga olgandir.

Aziz bolalar! Salomlashishni kanda qilmagandek, rahmatni ham unutmaslik kerak. Doimo kishilar xizmatida bo‘lib, ezgu ishlar qilish, rahmat olishga nima yetsin.

Savollar

1. Sehrli so‘zlardan siz qanday foydalanasiz?
2. Qaysi sehrli so‘zlarni bilasiz?

MEHMON KUTISH

Dilnozalarnikiga mehmonlar keldi. Oila a‘zolari xursand bo‘lib, ularni kutib oldi.

Buvijonisining har qadamda ta’kidlashicha, «Mezbonning qandayligi ostonada bilinadi-ya». Shuning uchun ham Dilnoza

mehmonlar kelguncha ostonalarni tozalab supurdi. Eshik tutqichlarini yarqiratdi. Mehmonlar kelishgach, oyoq kiyimlarini tartib bilan bir chetga terib qo'ydi.

Dasturxonga taomlar tortilayotganda, oshxonada oyisiga yordamlashdi. Juda ehtiyot bo'lib idishlarni yuvdi. Keyin kichkina ukasiga qarab, uni ovitib o'tirdi.

Shu kuni mehmonlar mezbonlardan mamnun bo'lishdi. Mehmonlarni kuzatib, hamma yoqni yig'ib-terib olishgach, buvijonisi xursand bo'lib dedilar:

– Dilnozamdan aylanay, yaxshiyam shu bolam bor ekan. Hamma yoqni chinni-chiroq qildi-ya.

– Qancha og'irimni yengillatdi, – deb qo'shimcha qildi oyisi.

«Kattalarni xursand qilish qanday yaxshi,
– o‘yladi Dilnoza, – endi doim shunday
qilaman!»

Savollar

1. Uyga mehmon kelmasdan oldin qanday ishlarni bajarish kerak?
2. Mehmon kelganida-chi?
3. Mehmon ketayotganda qanday kuzatasiz?

YAXSHILIK

F. Musajonov

Fazliddin o‘rtog‘i Nabi bilan ko‘chada o‘ynab yurardi. Shu payt uzoqdan qo‘shnilari Normat boboning kelayotganini ko‘rib qoldi.

Cholning qo‘lida tugunchasi ham bor edi. Fazliddin hovliqib o‘rtog‘iga kerildi.

– Hozir-chi, men borib, Normat bobomlarga yordam beraman. Qo‘llaridagi tugunchani ko‘tarishib yuboraman. Meni Normat bobo juda yaxshi ko‘radilar, doim odobli bola ekansan, deb maqtaydilar. Ishonmasang men bilan yurgin, o‘zing ko‘rasan.

Bolalarga yaqinlashib qolgan Normat bobo Fazliddinning so‘zlarini eshitdi chog‘i, miyig‘ida jilmayib qo‘ydi. Fazliddin boboning oldiga yugurib bordi va uning qo‘li-dan tugunchani oldi.

– Bobo, keling, yordamlashib yuboray, sizga doim yordam beraman-a? – deb so‘radi Fazliddin, Nabi eshitish uchun jo‘rttaga baqirib.

– Ha, har doim yordam berasan, – boshini liqillatib tasdiqladi Normat bobo. Fazliddin oldinda, Normat bobo orqada yo‘lga tushdilar. Uyiga yetganidan keyin Normat bobo Fazliddinning qo‘lidan tugunchani oldi. Lekin har galgidek «Barakalla, bo‘talog‘im, odobli bola ekansan», deb maqtamadi. Faqat quruqqina qilib, «Rahmat», dedi va engashib Fazliddinning qulog‘iga allanarsalar deb pichirladi. Keyin kulimsiraganicha uyiga kirib ketdi. Fazliddin noqulay ahvolga tushib qoldi. Labini tishlab, chap oyog‘i bilan yerga chizdi. Uning yoniga yugurib o‘rtog‘i keldi:

– Ha, nega nafasing ichingga tushib ketdi? – so‘radi Nabi. – Normat bobo nima dedilar? – Fazliddin boshini ko‘tarolmasdi. – Nega indamaysan?

– Yaxshilik qil, lekin ketidan maqtanib, uni yuvib yuborma, dedilar, – deb zo‘rg‘a javob berdi Fazliddin.

Savollar va topshiriqlar

1. Nima uchun Fazliddin uyalib qoldi?
2. Siz yaxshilik deganda nimani tushunasiz?
3. Hikoyani so‘zlab bering.
4. Rollarga bo‘lib o‘qing.

OFTOB VA ODOB

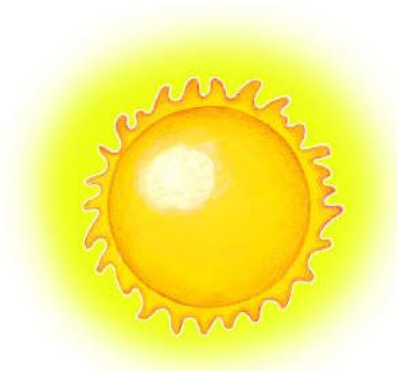
Po'lat Mo'min

Oftob yaxshimi?
Odob yaxshimi?
Oftob berar nur,
Odob-chi huzur.

Lolalar uchun
Oftob yaxshidir.
Bolalar uchun
Odob yaxshidir.

Oftob bo'lmasa,
Qorong'u tushar.
Odob bo'lmasa,
G'am-qayg'u tushar.

Oftob ko'rinar
Tog'-tepalikda.
Odob ko'rinar
Salom-alikda.

Topshiriq

She'ni yod oling.

ODOB

Rivoyat

Bir kishi Luqmoni Hakimdan: «Odobni kimdan o'rgandingiz?» – deb so'radi. «Odobni odobsizdan o'rgandim», – deb

javob beribdi Luqmoni Hakim. «Odobni odobsizlardan qanday o'rgandingiz?» – deb so'rabdi u kishi. Luqmoni Hakim javob beribdi: «Doim odamlarning qilgan ishlariga, so'zlagan so'zlariga diqqat bilan qarab yurdim.

Kimdan bir yomon so'z eshitsam, shu so'zni hech bir so'zlamadim. Kimda-kim bir yomon ish qilsa, shu ishni hech bir qilmadim».

MEHMONDA

Buvijonisi Dilnozani mehmonga olib boradigan bo'ldilar. U darrov yuvinib, sochlarini silliq taradi. O'rib, lenta bilan mahkam bog'ladi. Keyin tirnoqlariga qaradi. Ular o'smagan, yaqinda olingan, top-toza edi. Dilnoza chiroyli, dazmollangan ko'ylagini kiyib, buvijonisi bilan yo'lga tushdi.

– Ona qizim, mehmonda o'zingni yaxshi tutgin, xo'p-mi?

– Xo'p bo'ladi...

Mezbonning uylariga kirishi bilan Dilnoza salom berdi. Oyoq kiyimini bir chekka-ga yechdi. Buvijonisining kavushlarini ham chetroqqa olib qo'ydi. Uyda u tengi qizlar ham bor edi.

– Mehmon-mehmon o'ynaymiz, – dedi mezbon qiz.

– Yo‘q, do‘xtir-do‘xtir o‘ynaymiz, – dedi shovqin solib uning singlisi.

– Qattiq gapirmaylik, – dedi Dilnoza kat-talar tomonga sekin qarab qo‘yib, – bu-vijonlarimizga xalaqit beramiz.

Qizlar sekin qo‘shni xonaga chiqib ke-tishdi.

...Bu orada Dilnoza mezbon qizlar bi-lan ularning ayasiga ham yordamlashdi. Yuvilgan idishlarni artib turdi.

Mehmondorchilik tugab, ular yo‘lga ot-lanishayotganda mezbon aya dedilar:

– Nevarangiz menga juda ham yoqdi. Yana kelganingizda, albatta, olib keling.

– Xo‘p bo‘ladi!

Savollar

1. Mehmonga borishdan avval qanday tayyorgarchilik ko'rish kerak?
2. Mehmonda o'zini qanday tutish lozim?
3. Mehmonlar bilan qanday muomalada bo'lish kerak?

BOLAM

Berdaq

Taltaymagin erka bo'lib,
Yig'lamagin to'lib-to'lib,
Qolmagin och, ranging so'lib,
Mard bo'l, yoshlikdan, ey bolam!

Yomon bo'lib tushma ko'zga,
Dog' qo'ndirma oppoq yuzga,
Uchma aslo yolg'on so'zga,
Yomondan qoch, yoshsan, bolam!

Ishla, manglaydan oqsin ter,
Yaxshi-yomonni sinab yur,
Yaxshilarga qo'lingni ber,
Shunda yo'ling yorug' bolam.

Yomonlarga hech sir aytma,
So'z kelganda, so'zdan qaytma,
Do'stingni aslo mung'aytma,
Shunda baxting kular, bolam!..

Topshiriqlar

1. She'rni ifodali o'qing.
2. She'r nima haqida ekanligini ayting.

AVTOBUSDA

Dilnoza buvijonisi bilan avtobusga chiqdi. Bo'sh joylar bor ekan, ikkovlari ham o'tirib olishdi. Dilnoza atrofni tomosha qilib ketyapti.

– Voy, buvijon, – dedi Dilnoza hayajonini yashirolmay bor ovozda, – anavi binoni qarang, yaqinda yo'q edi, bor bo'p qopti...

Beixtiyor avtobusdagilar buvi bilan nabiraga qarab qo'yishdi. Buni sezgan buvijonisi uning yelkasidan asta quchdi-da, engashib dedi:

– Sekinroq-da, bolam. Qara, hamma bizga qaradi.

Dilnoza xijolatdan qizarib ketdi... Axir u ko'pchilik orasida o'tirganini unutib qo'ygan edi-da. Shundan keyin ular yo'l-yo'lakay ohista so'zlashib borishdi. Navbatdagi bekatda ikki bolali ayol chiqdi. Bolalarining kattarog'i shoshganicha oyna yonidagi bo'sh o'rindiqqa o'tirib oldi.

– Urre, mazza, men ko‘chalarni tomosha qilaman.

– Oyijon, qochsin, men ko‘chani ko‘raman, – deya ukasi tixirlik qila boshladi.

– Jon bolam, ukangga joyingni beraqol, – dedi oyisi.

– Yo‘q, bermayman, birinchi o‘zim o‘tirdim. – Xarxasha yig‘iga aylandi. Ona bechora nima qilishni bilmay, juda xijolat bo‘ldi. Shu payt yoshi katta odam o‘rnidan turib kichkintoyga joy berdi. Ona battar xijolat chekdi...

Buni kuzatib o‘tirgan buvi bilan nabira bir-birlariga ma’noli qarab olishdi...

Savollar

1. Siz yo‘lovchi transportlarda o‘zingizni qanday tutasiz?
2. Nima uchun buvi bilan nabira bir-birlariga ma’noli qarab qo‘yishdi?
3. Ko‘cha transportlarida yurish qoidalarini bilasizmi?

TO‘G‘RILIK HAQIDA HIKOYAT

Dunyoda to‘g‘ri so‘z bo‘lish uchun Luqmoni Hakim haqidagi hikmatlardan o‘rnak ol.

Aytishlaricha, Luqmoni Hakimning oldiga bir guruh kishilar mehmon bo‘lib kelishibdi. Undan hikmatga oid narsalarni so‘rashibdi. Ulardan biri:

– Ey Hakim, sen falon yerda cho‘ponlik qilgan kishi emasmisan? – deb so‘rabdi:

– Ha, men o‘sha cho‘ponman, – deb javob berdi Luqmon. – Ko‘rib turibsanki, hozir hakimman.

– Bu darajaga qanday erishding? – so‘rabdi yana u.

Luqmoni Hakim unga:

– Rost so‘zlashdan, halol bo‘lishdan, birovning omonatiga xiyonat qilmaslikdan, yolg‘on so‘zlamaslikdan, behuda so‘zlarni gapirmaslikdan, musibat va balolarga mardona chidashdan, o‘zimni barchadan kam sanashdan, – deb javob berdi.

Savollar va topshiriq

1. Luqmoni Hakim yoshligida qanday kasb egasi bo‘lgan?
2. Hakimlik martabasiga qanday erishgan?
3. Luqmoni Hakim javobini lug‘at daftaringizga ko‘chirib yozing.

NIMA EKSANG, SHUNI O‘RASAN

Shorasul Zunnun

I

Bir yigit ko‘zlari xiralashgan qari otasini hurmat qilmasdi.

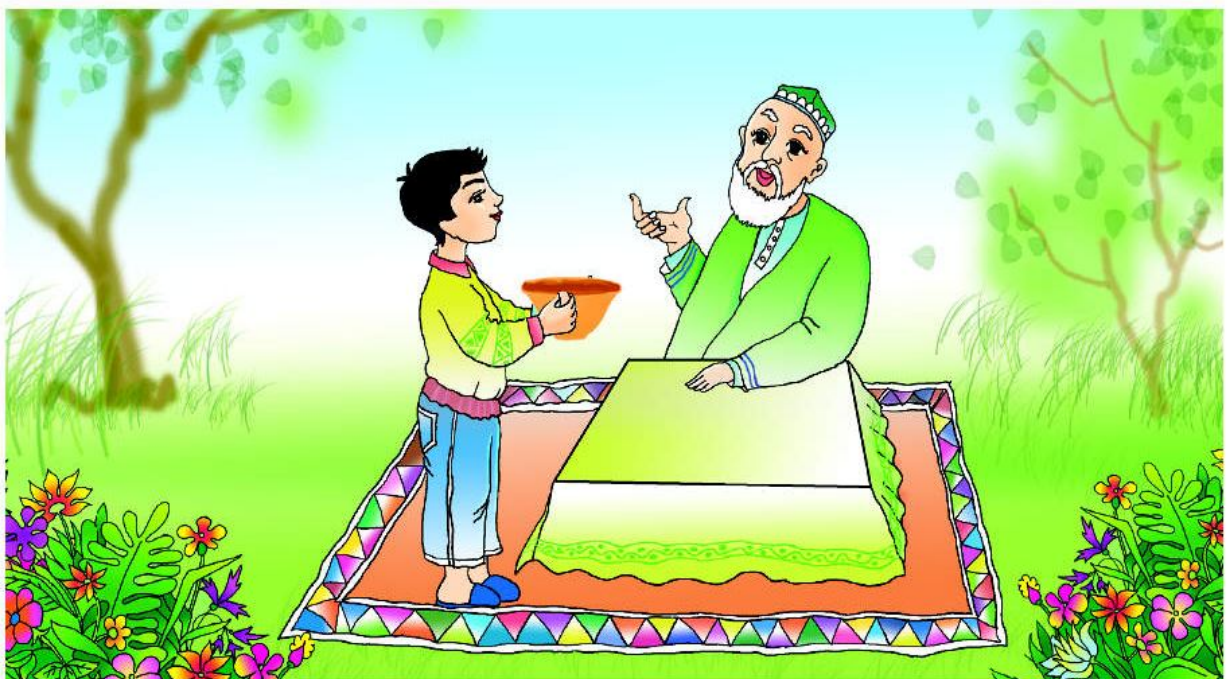
Bir kun chol bechora qo‘li titrab, osh suzib berilgan kosani tushurib sindirdi. Buni

ko'rgan kelini nordon so'zlar aytib, ko'nglini vayron qildi.

Shundan keyin yigit otasini hovlining bir chekkasidagi zax uyga ko'chirdi. Kelin esa eri bergan yog'och kosada qaynotasiga ovqat bera boshladi. Bu kabi muomaladan otaning ko'ngli ozor topib, o'ksinib yig'lardi. Besh yoshli nevarasi bilangina tasalli topar edi. Bola uning yoniga kelib o'tirar, beg'araz so'zlari bilan kuldirib, qayg'u-alamlarni yengillatardi.

II

Bola bir kuni qo'liga pichoq olib yog'ochni yo'nib o'tirardi. Shu paytda dadasi kelib qoldi. O'g'lini ko'rib: «O'g'lim, nima qilyapsan?» – deb so'radi. O'g'li yugurib kelib, dadasini quchoqlab oldi: – Dadajon, Siz buvamga yog'och kosa keltirib bergan

edingiz-ku? Oyim o'sha kosada buvamga ovqat beradilar. Men ham yog'och kosa yasayapman, katta bo'lganimda oyim bilan sizga shu kosada ovqat beraman.

O'g'lining bu so'zi yigitga qattiq ta'sir qildi. U ko'z yosh qilib, otasining huzuriga kirdi, tiz cho'kib uzr so'radi. Darrov uni issiq xonaga ko'chirdi. Kelin ham qaynotasini hurmat qila boshladi. Ularning bu ishlaridan ota xursand bo'ldi.

Savollar

1. Ota nima uchun o'g'lidan xafa bo'ldi?
2. O'g'li xatosini tushundimi? Bunga nima sabab bo'ldi?
3. Sizning oilangizda bobo va buvilaringizni qanday hurmatlaysiz?

OTA-ONANI HURMATLASH

Aqlli bolalar ota-onalarini hurmat qilib, kuchlari yetgancha ular xizmatida bo'ladi-lar. Yomon so'z aytishdan, achchiqlanib qarashdan o'zlarini saqlaydilar. Ota-onaga qanday xizmat qilish haqida sizlarga kichik bir misol keltiramiz: bir kishi kechasi uyqudan uyg'onib o'g'lidan «Suv ber», deb so'radi. O'g'li suv olib kelguncha otasi yana uxlab qolgan edi. O'g'li «Otam balki yana uyg'onib suv so'rar», deb uxlamasdan otasining uyg'onishini kutib tong otguncha o'tiribdi.

Mana, bolalar, odobli, tarbiyali bola shunday bo'ladi. Ota-onalaringizni izzat-hurmat qilishga, ularning ko'ngillarini olishga harakat qiling. Har bir bola ota-onasi qilgan nasihatlarini jon qulog'i bilan eshitib, nasihatlarga har vaqt amal qilishi kerak. Ota-onasiga ozor berib, ularning dillarini og'ritadigan bola baxtli bo'lmaydi.

Istaysankim yetmasin senga balo,
Ota-onangga sira qilma jafo.

Savollar va topshiriq

1. Siz ota-onani hurmatlash deganda nimani tushunasiz?
2. O'z yaqinlaringiz rasmlarini chizing.
3. Farzand burchi nima?

SOVUN SAN'ATI

A. Abdurazzoq

Ibrat olgin sovundan, bolam,
Kir tanlarni toza qiladir.
Bo'lib jonga rohat-u malham,
Bir kun oxir tamom bo'ladir.
Qandoq yaxshi sovun xizmati,
Pokizalik degan san'ati.

Topshiriqlar

1. She'r mazmunini so'zlab bering.
2. She'rni yod oling.

ODOBLI BOLA

Bir kuni Luqmoni Hakim bir boladan:

– Kimning o‘g‘lisan? – deb so‘radilar.

Bola: – Odobli, hurmatli otaning o‘g‘liman, – deb javob berdi.

Bu javobni eshitgan Luqmoni Hakim:

– Otang qanday yaxshi odam ekan-a, – deb tahsin o‘qidilar.

Luqmoni Hakim yana o‘sha boladan so‘radilar:

– Odobning ko‘rki nimada?

– Assalomu alaykumdadir.

– Odamlarning eng mehriboni kim?

– Ota-ona. Ularni hurmatlash har bir farzandning burchidir.

– Yaxshi so‘zning chiroyi nimada?

– Bir-birini sizlab muomala qilishda.

– Odobli odamning qudrati nimada?

– Aqli komil bo‘lganida.

– Ul qanday binodurki hech harob bo‘lmas?

– Adolat.

Luqmoni Hakim: «Odobli otaning o‘g‘liman», degan bolaning aqli va odobiga tassannolar aytibdi.

Savol va topshiriqlar

1. Hikoyatni so‘zlab bering.
2. Hikoyatdan Luqmoni Hakim so‘ragan xislatlarni topib o‘qing.
3. Hikoyatdagi qaysi xislatlar sizda mavjud?

IBN SINO BOBO – ULASHAR DAVO

Sulton Jabbor

Xom suvni ichma,
Sog'liqdan kechma.

Badantarbiya –
Kuch etar hadya.

Yo'lda yeyish non,
Yomondan yomon.

Yeb bo'lib ovqat,
Yugurma faqat.

Yurmoqlik iflos,
Kasalga asos.

Eng vaqtichog'lik,
Sog'liq va sog'liq.

Oshni taklifsiz –
Boshlar tartibsiz.

Toza kiyinish –
Emas qiyin ish.

Ustingda yengil
Bo'lsin u yengil.

Pashshadan kasal –
Tarqar har mahal.

Pasta, tish cho'tka
Chiqmasin chetga.

Og'rimay desang,
Chay, meva yesang.

Ozoda hovli –
Kasaldan xoli.

Dardning og'iri,
U – tish og'rig'i.

Ko'p dardga asos,
Shamollash, xolos.

Hadeb voy-voylash,
Yomonlik poylash.

Emlashdan qo'rqish –
Dardga yo'liqish.

Kim harakatda,
Sog'lom albatta.

Savol va topshiriq

1. She'r mazmunini so'zlab bering.
2. She'rni yana qanday nomlash mumkin?

SUHBAT ODOBI

I

Ko'pchilik davrasiga kirganingizda badingiz, kiyimingiz ozoda bo'lsin. Davraga yoshingizga qarab joylashing. Qovoq solib, po'ng'illab gapirmang. Muomalangiz xush, chehrangiz ochiq bo'lsin. Boshqalarga so'z bermay, mahmadonalik qilmang. So'zingiz ma'noli, qisqa bo'lsin. Arzigan va arzimagan narsaga kulavermang. Suhbatdoshini masxaralash, laqab qo'yish, baqirib yoki pichirlab gapirish xunuk odatdir.

Bo'lim yuzasidan takrorlash

HIKMATLAR

- Yaxshilik yomonlikni kuydiruvchi olov.
- Yaxshi bilan do'st bo'lgan yomonlardan qutilar.
- Yaxshilik yo'lida qilingan mehnat yerda qolmaydi.
- Yoshlikda nima eksang, qariganingda shuni o'rasan.
- Qalbi pok ota – pok avlod asoschisidir.

Topshiriqlar

1. Hikmatlar mazmunini soʻzlab bering.
2. Hikmatlarni yod oling.

Topishmoqlar

Bir narsa bor, koʻp asl,
 Seni etar mustaqil,
 U ilmingni boyitar,
 Kamroq boʻlsa koyitar.
 Oʻzingda ham bordir bil,
 Boshingdagi u

--	--	--

Odamda bir aʼzo bor,
 Vazifasi maʼnodor.
 Bir-birini koʻrmas,
 Ammo sogʻlom boʻlsa bas.
 Ikkovi juda oʻrtoq,
 Eshitib qoʻy, bu

--	--	--	--	--

Chiq-chiq der yoʻq toʻxtovi,
 Vaqtning aniq oʻlchovi.

Ajib ishlar boʻladi,
 Uxlaganlar koʻradi.

--	--	--	--

Maqollar

- Bilgan oʻqir, bilmagan toʻqir.
- Avval oʻrgan, keyin oʻrgat.
- Yaxshilik qilsang,
 Yaxshilik koʻrasan.

--	--	--

- Odobli bola – elga manzur.

Tez aytish

Qobil qozonda qovurdoq qovurdi.
Qodir qag'illagan qarg'aga qaradi.

Savollar va topshiriq

1. Idishlardagi bo'g'inlarni faqat bir marta ishlatib to'g'ri o'qisangiz, bo'limda o'rganilgan mavzuga taaluqli hikmatli so'z hosil bo'ladi.

6	3	5	4	
ni	ek	shu	sang	
1	7	2	8	9
ni	o'	ma	ra	san

2. Bo'limdagi qaysi matn va hikoya qahramoni sizga yoqdi?
3. O'rganganlaringiz asosida uyda «Odobli bola qanday bo'lishi kerak? – degan savolga javob yozib keling.

KUMUSH QISH

QISH

Har tomonda oppoq qor,
Sovuq hukm suradi.
Daraxtlar oq kiyimda,
Xayol surib turadi...

Qishda ham yozdagiday,
Bolalarga o'yin ko'p.
Maktabdan bo'shaganda,
O'ynashadi ular xo'p.

Goh qorbo'ron o'ynashar,
Goh chana uchishadi,
Goh yaxmalak otishib,
Zavqlarga to'lishadi.

Topshiriqlar

1. She'r mazmunini so'zlab bering.
2. She'rni yod oling.

QOR

Zafar Diyor

Oppoq tiniq, oppoq qor
O'ynab tushar osmondan.
Qor qo'ynida o'ynoqlab
Yurar yoshlar shod-xandon.

Mohir qo'lli tabiat
O'z hunarin ko'rgizar.
– Marhabo! – deb bizlarga
Sepayotir zar va zar.

Issiq issiq kiyinib,
Qor qo'ynida o'ynaymiz.
Oyoqlarda konkilar
Ham chang'ilar, quvnaymiz.

Savollar va topshiriq

1. She'r nima haqida?
2. Siz qish faslida qanday o'yinlar o'ynaysiz?
3. She'rdan bolalar o'yinlari haqidagi qismni topib o'qing.

QOMUSIMSAN – BAXTIMSAN

S. Xudoyorov

Erk iqbolning bulog'i,
Haqgo'ylikning yaprog'i,
Istiqlolning qarog'i,
Qomusimsan – oftobim,
O'zni tanish kitobim.

Istiqlolning o'zisan,
Uning aytar so'zisan,
Vatanning ko'zisan,
Qomusimsan – hayotim,
Ko'kka uchar qanotim.

Vatanimga nur sochding,
Iqbol eshigin ochding,
Qomusimsan – baxtimsan,
Umid, orzum, ahdimsan.

Topshiriq

1. She'rni ifodali o'qing.
2. She'r mazmunini so'zlab bering.

QISH KO'RINISHLARI

I

Qish deganda, ko'z oldimizga pag'a-pag'a bulutlar, ayozdan kichrayib qolgan quyosh keladi. «Qar-r-qar-r» deya qorlarni chaqirayotgan qarg'alar tovushi quloqqa eshitilgandek bo'ladi. Yaproqlarini shamollarga berib bo'lgan daraxtlar ayozga bardosh berib turgan bahodirlar safiga o'xshaydi.

Qishning eng katta quvonchi – qor. Qor gupillab yoqqanida daraxtlar oq ko'rpaga burkanib uyquga ketadi. Bog'lar xuddi qor yoqqan kechada gullab chiqqanga o'xshaydi.

II

Sayxonliklarda bolalar yaxmalak uchishadi. Suvlar muzlaydi, dalalar qorlar suvini shimib, bahorga kuch to'playdi. Faqat yam-yashil archalar hayot manguligidan ertak aytib turadi.

Qor tog'larga kumush liboslar kiydiradi. Qish o'rtasida yangi yilni kutib olishga hozirlanamiz. Aslida, Sharq taqvimi bo'yicha bahorda – Navro'zda yil yangilanadi. Ammo biz ham butun dunyo mamlakatlari qatori yangi yilni qish faslida tantanali qarshilaymiz.

Savollar

1. Matn qaysi fasl haqida yozilgan?
2. Qish faslida tabiatda yana qanday o'zgarishlar bo'ladi?
3. Siz qish faslida bo'sh vaqtingizni qanday o'tkazasiz?

Topshiriqlar

1. Bo'limlarni nomlang.
2. Qish fasliga oid bir nechta so'z topib ayting.

QORBOBO

I

Qorbobo bir uyning yoniga borib dera-zadan sekin mo'ralabdi. Qarasa, haligina qor dumaloqlab qorboboning oyoqlarini yasagan Azamat ko'k, qizil bo'yoqlar bilan rasm chizayotgan ekan.

Keyin qorbobo asta yurib, boshqa uyning derazasi oldiga kelibdi. Qiziqib mo'ralasa, hali Azamatga qor dumaloqlab otib turgan jajji, lo'ppi yuzli qiz Vasila uxlab yotganmish.

Qorbobo qo'lida hassasi bilan keng yorug' deraza yonida to'xtab qolibdi. Qarasa, Sarvar degan bola samolyot, mashinalar yasab, qator terib qo'yganmish.

Qorbobo bolalarning aqlliligidan quvonib, ko'chada bir o'zi soqollarini silkitib, hassasini do'qillatib o'yinga tushibdi.

II

Qorbobo yo'lga tushibdi, yo'l yursa ham mo'l yuribdi. Daryolardan, tog'lardan oshibdi. Katta o'rmonga boribdi. Keyin bir to'nka ustiga o'tirib olib, sovg'alar yasabdi. Sovg'alarni bitta qopga solib, yana orqasiga qaytibdi. U kelguncha tong ham otib qolibdi.

Qorbobo o'sha kuni Azamat, Sarvar va boshqa bolalarni archa bayrami bo'layotgan joydan topibdi. Ularga sovg'alarni birma-bir ulashibdi. Bolalar xursand bo'lib, Qorboboga bir ovozdan: «Rahmat, rahmat», – deyishibdi.

Shunday qilib, Qorbobo har safar yangi yil bayrami kuni kelib, bolalar bilan suhbatlashadigan, birga qo'shiq aytib, o'yin-ga tushadigan, ularga sovg'a ulashib ketadigan bo'libdi.

Savol va topshiriq

1. Siz archa bayramini qanday kutib olasiz?
2. Archa bayramiga oid rasm chizing.

QORNING KO'P XOSIYATI BOR

Ilyos Muslim

Bolalar bilasizmi,
Qorning hosiyati bor?
Kech kuzdanoq dala, qir,
Keng o'rmonlar qumsar qor.

Dehqonlar ilk kuzakdan
Kelasi yil g'amin yer:
Don separ, shudgor qilar,
Ko'klamga shay bo'lar yer.

Qish qishligin qilmasa,
Ishga zarar yetadi.
Qor yog'masa don-dunni
Chumchuqlar yeb ketadi.

Qor yog'ib bo'lsa ayoz,
Qochar gripp – betoblik.
Yaxmalak tog'-qirlarda,
Yangraydi qo'shiq, shodlik.

Shu sababdan hammaga
Sevinch olib kelar qor...
Bildingizmi oq qorning
Qanday xosiyati bor?!

Savollar

1. Qorning qanday hosiylati bor?
2. Qorning tabiatga ta'siri haqida nimalarni bilib oldingiz?

TOG' MALIKASI

I

Hovlimizning qoq o'rtasida yam-yashil archa bor.

Har yili yangi yil yaqinlashganda oila a'zolarimiz bilan archani bezatamiz.

– Oyijon, bunaqa chiroyli archa hech qaysi o'rtog'imnikida yo'q. Ular doim «Kim ekan?» – deb so'rashadi.

– Ko'p yillar avval rahmatli bobong olib kelgan ekan. Archa to o'zini tutib ketguncha bobong ko'p mehnat qilgan.

– Oyijon, rostdan ham archamiz 30 yoshdami?

Unda mendan uch baravar katta ekanda-a? – deydi qiziqib qizim.

II

– Ha, bobong aytgan. Archa uzoq yillik o'simlik. Bizning o'lkamizda u asosan tog'li yerlarda o'sadi.

Kitoblarda archaga «Tog' malikasi» deb ta'rif berilgan.

– Men uni faqat chiroyli bo'lgani uchun ekishadi, deb o'ylardim, – dedi qizim.

Bu orada archamiz bayram tusiga kirdi. Rang-barang o'yinchoqlar, tovlanma zarlar jilvasi husniga husn qo'shib, yanada go'zal qilib yubordi. Ko'zlari xuddi archa o'yinchoqlaridek porlab turgan qizalog'im archa atrofida gir-gir aylandi-da, o'rtoqlarini chaqirib kelish uchun chopqillab chiqib ketdi.

Savollar

1. Hikoyadan archa haqida nimalarni bilib oldingiz?
2. Yangi yil bayramiga qanday tayyorgarlik ko'rasiz?
3. Archaga nima uchun «tog' malikasi» deb nom qo'yishgan?

QORQIZ

Anvar Obidjon

Yo'laklarim – olmos qor,
Ko'ylaklarim – olmos qor.
Sochlarim ham olmos qor,
Tojlarim ham olmos qor.

Oqqina oqqush oqqizman,
Qorbobo qorgan qorqizman.
Yo'ymang meni sho'r tuzga,
O'xshatmanglar g'irt tuzga.

Tilim novvat qaynaydi,
Ko'nglim yumshoq, qaynoqdir,
Oqqina oqqush – oqqizman.
Qorbobo qorgan qorqizman.

Savol va topshiriqlar

1. She'r mazmunini so'zlab bering.
2. Qorqiz o'zi haqida nima degan?
3. She'rni yod oling.

CHANA

O'tkir Hoshimov

I

Farhodning dadasi chana olib keldi.

– O'g'lim, chanangni o'rtoqlaring bilan birga uchgin, xo'pmi? – deb tayinladi dadasi.

Farhod indamadi. Ertasiga nonushta qilar-qilmas chanasining ipidan tortib, ko'chaga chiqdi.

Osmondan kapalak qor yog'ar, bolalar qiy-chuv ko'tarib o'ynashardi. Birov sirpanchiq uchar, birov qorbobo yasar edi.

Bolalar Farhodni ko'rishlari bilan atrofini o'rab olishdi.

Farhod bo'lsa:

– Qochinglar, bosib ketadi! – chananing ipidan mahkam ushlab oldi-da, Shavkatni turtib oʻtib ketdi. Koʻchaning narigi betidagi tepalikka chiqa boshladi.

– Meni ham uchir, – dedi Dildora unga ergashib.

– Ho, sinib qoladi, – dedi Farhod va chanasini sudrab ketaverdi.

Tepalikning ustiga chiqib, chanaga oʻtib oldi. Keyin oyogʻi bilan bir siltagan edi, chana shuvullab pastga uchib ketdi.

Chana pastga tushganidan keyin toʻxtab qoldi. Farhodning yoniga Bahodir yugurib keldi va Farhodga qarab:

– Galma-galdan ucha qolaylik. Bir gal sen tortasan, bir gal men tortaman, – dedi.

Shunda Farhod:

– Yoʻq, ipi uzilib ketadi, – dedi-da, qovogʻini solib oldi. Bahodir Farhodning qizgʻanchiqligidan xafa boʻldi va sirpanchiq uchayotgan bolalarning oldiga ketib qoldi.

II

U yana tepalikka chanasini sudrab chiqdi. Keyin pastlikka uchib tushdi. Besh-olti marta shunday qilganidan keyin charchab qoldi. Farhod chanasini sudrab bolalarning oldiga bordi:

– Yur, Bahodir. Galma-gal uchamiz, – dedi.

– Kerakmas! Men bolalar bilan oʻynayman, – dedi Bahodir.

Farhod Dildoraning oldiga bordi:

– Yur, Dildora, ikkalamiz tepalikdan chana tushib o'ynaymiz, – dedi.

– Hali bermading-ku chanangni! Endi kerakmas, – dedi Dildora qizlar bilan qorbo bo yasayverdi.

Farhod ularning o'yinini birpas tomosha qilib turdi-da, zerikib ketdi. Bolalarning oldiga boray desa, Bahodir bilan Shavkatdan uyaladi. Bitta o'zi chana uchay desa, hech ham qizig'i qolmadi. U alam qilganidan yig'lab yuboray dedi. Dadasi nima uchun «Chanangni bolalar bilan birgalashib uchgin», deganini endi tushundi. Sekin-sekin bolalarning oldiga bordi-da, chanani ularning o'rtasiga surib qo'ydi va:

– Hammamiz galma-galdan uchamiz, bo'ptimi? – dedi sekingina.

Bolalar bu safar yo'q deyishmadi.

Savollar

1. Hikoyadan qanday xulosa chiqardingiz?
2. Siz bolalar bilan birgalikda o'ynay olasizmi? Nima uchun?
3. Hikoyani yana qanday nomlash mumkin?

QISH KUNLARI

Qishning birinchi kunlarini qanday bilish mumkin? Buni bilish qiyin emas. Dekabr oyida hamma yoqni qor bosadi. Qor bo'ronlari o'zini uyning devorlariga uradi.

Achchiq sovuq yuzni chimdib-chimdib oladi.

Ana, bepoyon dalalarni, bog'larni, paxta-zorlarni qor qoplab olgan. Ertalabki quyoshning nurlari qor ustida jilvanadi...

Kuzda yerga ekilgan urug'lar, daraxt kurtaklari qishda tinch uyquda bo'ladi. Ko'l va daryochalar ostida baliqlar va suvda yashovchi boshqa jonivorlar uxlaydi. Ayiq, bo'rsiq, kalta-kesak, tipratikanlar ham o'z inida tinch uxlab, orom oladi.

Qish oylarida, ayniqsa, dekabr oyida juda tez qorong'i tushadi. Kunlar juda qisqa va tunlar uzun bo'ladi.

Savol va topshiriq

1. Matnda jonivor va o'simliklarning qishdagi hayoti haqida nimalar deyilgan?
2. Ob-havoning o'zgarishini kuzating va kundalik kuzatishlaringiz asosida «Qishda» degan mavzuda og'zaki hikoya tuzing.

LAYLAK QOR

Qutbi Nosirova

Qor yog'ar elak-elak,
Yog'ar bo'lib charxpalak.
Qo'ngan zamon kaftimga
Erib ketar taftimga,
Quvnoq qor, oppoq qor.

Qorni yig'ib olaylik,
Bir shaklga solaylik.
Bolalar, keling qani,
Qorbobo yasar qani.

Qor yog'ar hamon-hamon,
Kulamiz xandon-xandon,
Qizib ketdi o'yin ham,
Shodlikni ko'rar baham
Quvnoq qor, oppoq qor.

Savollar va topshiriq

1. Siz qishda qanday o'yinlar o'ynaysiz?
2. Qish faslida bolalar kayfiyati qaysi misra-
larda tasvirlangan?
3. She'rni yod oling.

Bo'lim yuzasidan takrorlash

Tez aytish

- Izg'irin Izzatni izillatdi.

* * *

- Shirinning shirin choyiga
Shiringina shirmoy non!

Maqollar

- Ayrilganni ayiq yer,
Bo'linganni bo'ri yer.

* * *

- Qishning qori – yozga dori.

Topishmoqlar

Qishin, yozin bir xil libosda.

* * *

Yumshoq, lekin paxta emas,
G'irchillaydi, taxta emas.
Daraxtlarni kiyintirar,
Oppoqqina, yaxtak emas.

Hovuzga qopqoq bo'lar
Ayni qish chog'i.
Bahor nafasi yelgach
So'nar chirog'i.

TA'TIL KUNLARI

Farida qishloqda yashaydi. Qishki ta'tilda shaharga – tog'asinikiga keldi. Tog'asi uni yaxshi qarshi oldi.

Tog'asi Faridadan:

– Qishloqda qanday yangiliklar bor? – deb so'radi.

Farida tog'asiga:

– Qishlog'imizda qishki ishlar qizg'in. Kecha sabzavotchilar issiqxonada yetishtirilgan pomidor, bodring, ko'k piyozlarni terdilar va qabul punktlariga yubordilar. Biz ham yordamlashdik. Paxta dalalariga esa yaxob suv beryaptilar. Fermada ham ish ko'p. Biz parrandachilik fermasini otaliqqa olganmiz. Parrandaboqarlarning ishlariga

yordamlashib turamiz. Tog'a, shaharda yashovchilar qishda qanday ish bajarishadi? Ularning ishlari kamdir? – deb so'radi.

Tog'asi unga:

– Qish shaharda yashovchilarning ishiga ham ish qo'shadi. Yog'gan qorlar avtobus, tramvay, trolleybus va yengil mashinalarning harakatiga xalaqit beradi. Ko'cha va yo'lklar sirg'anchiq bo'lib qoladi. Shunday vaqtlarda shaharda yo'llarni qor va muzdan tozalovchi mashinalar ishga tushadi. Ba'zan shahar xalqi qor kurashga hasharga chiqadilar. Shahar ko'chalarida tartib o'rnatishga yordamlashadilar.

Savol va topshiriqlar

1. Qishda siz qanday foydali ishlarni bajarasiz?
2. Qishloqdagi qishki ishlar haqida so'zlab bering.
3. Shahardagi qishki ishlar haqida so'zlab bering.

MARDLAR QO'RIQLAYDI VATANNI

Muxbir: – Iskandar aka, ayting-chi, bolalarning tashqi ko'rinishi, xatti-harakatiga qarab askarlarga xos fazilatlarni bilish mumkinmi?

Iskandar aka: – Albatta mumkin. Bolalarning qo'rqqoq yoki botirligi, dangasa yoki mehnatkashligi, chaqqon va epchilligi shun-

doqqina ularning harakatidan bilinib tura-di. Darvoqe, xalqimizning «Bola boshidan...!» degan iborasi ham bor.

Muxbir: – Askar bo‘lish uchun bolajon-larimiz oldindan qanday tayyorgarliklarni ko‘rib borishlari kerak?

Iskandar aka:

– Gapi og‘zidan tushib ketadigan, ona-sining etagiga yopishib, hiqillab yuradigan erkatoylardan chinakam askar va zobitlar chiqmaydi. Askarning ust-boshi doimo ozoda, kiyimi dazmollangan bo‘lib, poyafzali yaraq-lab turishi shart! Bularni unga birov qilib bermaydi.

Ularni bajarish oson emas. To‘g‘ri, kimki kichikligidan shunaqa fazilatlarga ega bo‘l-sa, ularga bir muncha oson bo‘ladi.

Bolalarimiz, avvalo, sog'lom bo'lishlari kerak. Sog'lomlik esa jismoniy tarbiya, turli harakatli o'yinlar va sport bilan muntazam shug'ullanishni talab qiladi.

Muxbir: – Ha, to'g'ri. O'tmishda ham, hozir ham Vatanni qo'rqqoq, nomardlar emas, balki, mardlar qo'riqlagan, qo'riqlaydi.

Iskandar aka:

– Shunday, bolajonlarimiz mardlar maktabida chiniqib, toblansinlar. Mustaqil O'zbekistonimiz Qurollik Kuchlari safida xizmat qilish har bir farzand uchun sharaftir.

Savollar va topshiriq

1. Vatanni kimlar qo'riqlaydi?
2. Posbonlar qanday fazilatga egalar?
3. Mavzuga oid rasm chizing.

O'ZBEKISTON ASKARLARI

Odil Abdurahmon

Mustaqil o'z yurtida
Posbon erur askarlar.
Faxrlanib qo'rishar,
Vatanini asrarlar.

Jismoniy ta'lim erur
Jangovarlik mash'ali.
Chiqar erta o'zbekning
Generali, marshali.

Topshiriq

She'rni yod oling.

NAVOIY HIKMATLARI

- Oz-oz o'rganib dono bo'lur,
Qatra-qatra yig'ilib daryo bo'lur.

* * *

- Sihat tilasang, ko'p yema,
Izzat tilasang, ko'p dema.

* * *

- Olamdan g'amsiz o'tay desang,
ilm-u hunar o'rgan.

* * *

- Aytur so'zni ayt,
Aytmas so'zdan qayt.

* * *

- Tilga ixtiyorsiz, elga e'tiborsiz.

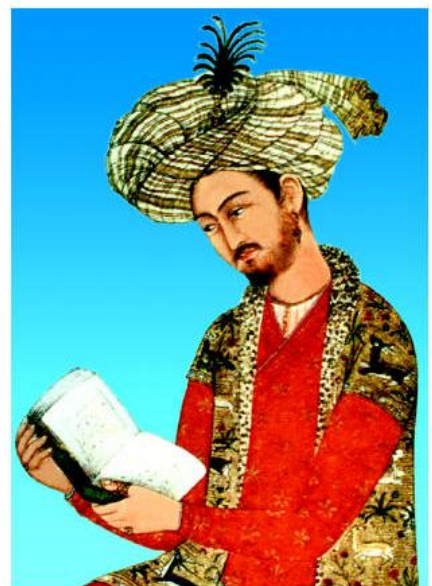

Topshiriqlar

1. Hikmatlarni o'qing.
2. Ularni tushuntirib bering.

SHOH VA SHOIR

Bobur Mirzo Andijonda tug'ilgan. Uzoq yillar Hindistonda shohlik qilgan. Bizga ko'p kitob yozib qoldirgan. Shuning uchun ham Bobur Mirzoni shoh va shoir deyishadi.

Har kimki vafo qilsa, vafo topqusidir,
Har kimki jafo qilsa, jafo topqusidir.

Yaxshi kishi ko'rmagay yomonlik hargiz.
Har kimki yomon bo'lsa, jazo topqusidir.

Savol va topshiriqlar

1. She'rni yod oling.
2. Bobur Mirzo haqida nimalarni bilib oldingiz?
3. She'r mazmunini so'zlab bering.

ONA SABOG'I

G'iyos Komilov

Yoz oxirlab borayotgan damlar. Osmon ko'zguday tiniq va musaffo. Yetti yashar mitti Zahiriddin onajonisining yonginasida. Ona-bola o'zaro suhbatlashadilar.

Hozir farzandi derazadan ko'kka boqib qolgan edi.

Osmondagi uyum-uyum paxtani eslatuvchi bulutlarga javdirab qarardi.

– Aziz onajon, dedi jajji Bobur. – Shu bulutlarni qo'l bilan ushlab bo'ladimi?

– Voy bolajonim! – kuldi onasi. – Momiq emaski, qo'l bilan tutib bo'lsa. Ular suv zarralari-ku. Faqat bug' holatida. Bug'lar-dan esa bulutlar paydo bo'ladi. Ular yom-g'ir yoki qorga aylanib yog'ayotgandagina qo'lingizni tutsangiz...

– Ha-a-a... angladim, angladim.

Savollar

1. Bobur onajonisiga qanday savol berdi?
2. Onasi qanday javob qaytardi?
3. Siz ham bulutlarni kuzatganmisiz?

BOBURNING FAZILATLARI

Bobur ismi «sher» ma'nosini anglatib, o'zi ham ismi-jismiga monand kishi bo'lgan. Kelishgan qaddi-qomati va benihoyat kuchlilikidan tashqari dovyuraklikda, epchillikda, chaqqonlikda uning oldiga tushadigan odam topilmagan. Bobur uncha-muncha qiyinchiliklarni pisand etmagan, ayniqsa, ovda chinakam sher bo'lib ketgan. Bobur suvda ham yaxshi suzgan. U yo'lida uchragan jamiki hind daryolarini suzib o'tgan.

Bobur tabiatni jonidan yaxshi ko'rgan. Ayniqsa, tog'larni, daryolarni, bog'larni, yaylovlarni ko'rganda, zavq-shavqi tug'yon urib, misoli bulbuligo'yo bo'lib ketgan. U so'zamal notiq, iste'dodli sarkarda, mehribon ota, or-nomusi kuchli inson bo'lgan.

Boburning ko'p ishlari payoniga yetmay qolib ketgan, shu sababdan ham o'g'li Xumoyun keyinchalik uning ishini davom ettirgan.

Savollar

1. Hikoyadan Bobur haqida nimalarni bilib olдингiz?
2. Uning ismi qanday ma'noni anglatar ekan?

Bo'lim yuzasidan takrorlash

1. Rasmlardan foydalanib «Qor» so'zi qatnashgan so'zlar tuzing.

2. Rasm daftaringizga ulardan birining rasmini chizing.
3. Qish faslida tabiatda qanday o'zgarishlar bo'ladi?
4. Yod olgan she'ringizni aytib bering.
5. Bo'limdan nimalarni o'rgandingiz?

TABIAT QO'YNIDA, ZUMRAD BAHOR

ERTA BAHOR

Bahorning boshlanganini qanday bilish mumkin? Osmonga qarang. Bulutlar xuddi par kabi yengil uchadi. Bular qishdagi qalin qora bututlarga sira o'xshamaydi. Bu bulut to'dalari bahor darakchilaridir.

Lekin hali yerlarda qor ko'p. Qor kunduzlari quyosh nurida eriydi, yerga singiydi, kechalari esa muzlaydi.

Tol kurtaklari yorilib, undan bo'z momiq g'unchalar chiqadi.

Demak, bahor! Uni qarang, bo'g'otda sapsariq bo'lib osilib yotgan sumalaklar quyosh shu'lalari issig'iga chiday olmay, yosh to'kmoqdalar. Tomchilar mart... mart...

mart... deganday bo'layotirlar. Mart bahorning birinchi oyidir.

Qor erigan yerlardan bug' ko'tarilib tura-di. Keng o'tloqlarda qo'y-qo'zilar, podalar o'tlab yuradi.

Dalalarda ekin ekish boshlanadi. Ish qaynaydi. Bolalar go'zal bog' va keng dalalarda quvnab o'ynaydilar.

Bahor ajoyib fasl!

Savol va topshiriqlar

1. Bahorda havo qanday o'zgaradi?
2. Ob-havoni kuzatishni davom ettiring.
3. Kuzatish natijasida nimalarni bilib olganingizni aytib bering.

MART

Abdurahmon Akbar

Qish tugadi, qor ketdi.
Ketdi qarg'a, zog'imiz.
Hademay barglar yozib,
Yashnab ketar bog'imiz.
Qarab gulga, sumbulga
Dilbar tortar xayollar.
Bog'imizga keladi
O'ynagani shamollar...

Topshiriqlar

1. She'rni yod oling.
2. She'rga oid rasm chizing.

BAHOR BILAN QISHNING UCHRASHGANI

I

Yerga qalin qor tushib, hamma yoqni oppoq qor qoplab oldi. Shamol ancha vaqt-gacha qorlarni to'zg'itib, chuqur jarlarga uyib tashladi.

Quyosh tobora baland ko'tarilib, kunlar uzaya boshladi.

Yerlarda kir bo'lib, qorayib qolgan qor erib ketdi. Ammo dalalarda hali ham qor bor edi.

Mana, quyoshga yordamlashishi uchun janub tomondan shamol esib keldi. U issiq keltirdi.

Quyosh bilan shamol qishga qarshi kurash boshlab yubordi.

Qor ularning hujumiga chiday olmay, taslim bo'la boshladi.

Qor dastavval ochiq yerlarda, dalalarda eriy boshladi. Chunki bu yerlarda quyosh bermalol yoyilar, shamol erkin esar edi.

O'ra, jarlik va chuqur yerlarga quyosh bilan shamolning kirishi qiyin, shuning uchun qor bu yerlarga o'rnashib olgan. Dalalarda ko'm-ko'k o'tlar o'sib chiqqan bo'lsa-da, chuqur jarlikda hanuzgacha qor erigani yo'q.

Qor endi asliga o'xshamaydi. U o'zining oppoq rangini allaqachonoq yo'qotib qo'ygan.

Uzoq vaqt bir joyda turganidan usti qattiq bo'lib birikib qolgan. Ustki qatlami changdan kulrang tusga kirgan.

Quyosh bilan shamolga uchinchi do'st yordamlashgani keldi: bahor yomg'iri quyib berdi. Yomg'ir tomchilari qorning qattiq qatlamlarini to'qillatib tesha boshladi.

Tezda uning ham kuni bitdi: qattiq qatlam chil-chil sinib, eriy boshladi. Irkit qor yosh, sho'x jilg'a suviga aylandi.

Shunday qilib, quyosh, shamol va yomg'ir birgalashib, qorni har yerdan – o'ra, jar va qalin daraxtzorlardan hayday boshladi.

Biroq hamma qor daryolarga qochib qutulolmadi: suvning ko'pi yo'lda yer tagiga singib, qolib ketdi. Ular daraxt va o'tlarining ildizlarini sug'ordi.

Topshiriqlar

1. Hikoyani qayta o'qib chiqing.
2. Sekin-asta bahor kirib kela boshlaganini quyidagi reja asosida so'zlab bering:
 - a) oxirgi sovuq kunlar;
 - b) qorning kunduzgi issiqdan erishi;
 - d) iliq shamol esa boshlashi;
 - e) yomg'ir yog'a boshlashi.
3. Qismlarga sarlavha toping.

BOYCHECHAK

Sh. Sa'dulla

Kun ketidan kun o'tar,
Tun ketidan tun o'tar,
Keldimi deb gulbahor,
Hamma yo'lga ko'z tutar.

Yumshoq yerdan yumalab,
Tong nuriga cho'milib,
Kulib chiqar boychechak,
Olqishlarga ko'milib.

Ochildimi boychechak?
Endi har yon gul demak,
Chunki bahor elchisi –
Shu mitti gul – boychechak.

Savol

Boychechak qanday gul ekan?

SOVG'A

F. Musajonov

I

Bir kuni Oqiljonning dadasi uch-to'rt tup atirgul ko'chati ko'tarib keldi.

– Qani, o'g'lim, qarashib yuboring, gul ekamiz, – dedi.

– Xo'p bo'ladi, – suyunib ketdi Oqiljon.

Dadasi chuqurcha qazidi, Oqiljon suv quyib turdi, har bir chuqurchaga gul ko'chati o'tqazib, ustidan tuproq tortishdi.

Yaqinda Oqiljon hovlida o'ynab yurib gul ko'chatlari barg ochganini, bittasi hatto kichkinagina g'uncha tukkanini ko'rib qoldi. Quvonib ketdi.

Shundan keyin har kuni ertalab o'rnidan turdi deguncha, yugurib gulning oldiga borardi, g'uncha katta bo'lyaptimi, yo'qmi, deb qarardi.

Lekin g'uncha sira ochilmas, qanday bo'lsa, shundayligicha o'zgarmay turardi.

Oqiljon dadasidan so'radi:

– Dada, g'uncha nega katta bo'lmayapti, qachon gul ochadi?

– Parvarishga bog'liq, o'g'lim, tagini tez-tez yumshatib, suv quyib tursang, ana o'shanda ochiladi.

– Bo'pti, parvarish qilaman, – dedi Oqiljon.

U so'zining ustidan chiqdi, tesha bilan gul ko'chatining tagini yumshatib, kunora suv quyib turdi.

Ko'p o'tmay g'unchaning uchi yorilib, qip-qizil gul ko'rinib qoldi.

Oldin kichkina edi, bir haftadan keyin esa piyoladay keladigan qip-qizil atirgulga aylandi.

Atirgul shunday chiroyli ediki, Oqiljon qarab to'ymasdi.

II

Yakshanba kuni yon qo'shnilari Shohistaning tug'ilgan kuni edi. Oqiljonni mehmonga taklif qildi. Oila a'zolari o'tirib, Oqiljonning Shohistaga qanday sovg'a olib chiqishini maslahatlashdilar. Oqiljonning buvisi, oyisi, katta akasi har xil narsalarni aytishdi, lekin bir qarorga kela olishmadi.

– Atirgulingni olib chiqa qol, – dedi dadasi.

– Ho... – dedi Oqiljon, – hali men Shohista uchun shuncha ovora bo'lib gulni parvarish qilgan ekanman-da. Kerak emas!

Hamma birdan jim bo'lib qoldi.

– Men yolg'iz o'zing uchun gul o'stirganingni bilmagan ekanman, – dedi xomush ovozda dadasi, – uzmasang, baribir uchto'rt kundan keyin so'lib, barglari to'kilib ketadi.

Oqiljon anchagina ikkilanib o'tirdi, oxiri gulni shartta qaychida qirqdi-da, qo'shnikiga yo'l oldi. Shohista gulni ko'rib judayam quvonib ketdi, idishga solib, stolning o'rtasiga qo'ydi. Uyga Shohistaning buvasi kirib keldi.

– Bay, bay, bay! Bunday ajoyib gulni kim parvarishlab o'stirdi-yu, kim sovg'a qildi senga? – deb so'radi nabirasidan.

– Gulni men o‘stirdim, – bu gap og‘zidan qanday chiqib ketganini Oqiljon sezmay qoldi. Bobo iljayib uning yelkasiga qoqdi.

– Barakalla, bo‘talog‘im, niyating-ki, birovlarining ko‘nglini olish ekan, demak, sendan haqiqiy bog‘bon chiqadi.

Savol va topshiriqlar

1. Siz do‘stlaringiz ko‘nglini qanday olasiz?
2. Boboning aytgan so‘zlarini tahlil qiling.
3. Hikoyani so‘zlab bering.

ONAJON

O. Xudoyorova

Aziz mehribonim,
Munis onajon.
Orzu umidim,
Cheksiz bir jahon.
Saharlab turib,

Tinmas hech qachon,
Bo‘tam yeydi deb
Yopar shirin non.

Pishirar mudom
Lazzatli taom.
Mazasin totsam,
Ochilar chehram.
Rahmat deyman
men

Onajonimga,
Gullar tutay men
Mehribonimga.

She‘r mazmunini so‘zlab bering.

ONAMGA SOVG‘A

Bugun 8- mart – Onajonlar bayrami. Biz sovg‘a tayyorladik. Men ro‘molcha tikdim. Ukam Sobirjon shoir Quddus Muham-

madiyning «Ona hurmati» she'rini yodladi. Dadam ishdan keldilar-da, bizga:

– Bolalar, onangizga sovg'a olib kelamiz. Men bilan birga yuring! – dedilar. Biz dadam bilan birga do'konga bordik. U yerda biz chiroyli qutichada atir oldik. Uyga keldik. Onajonimni bayram bilan tabrikladik. Dadam atirni, men ro'molchani, ukam esa «Ona hurmati» she'rini yoddan aytib berdi. Biz bayramni xursandchilik bilan o'tkazdik.

Savollar

1. Onajonlar bayramini qachon nishonlaymiz?
2. Sobirjon onasiga qanday sovg'a tayyorladi?
3. Siz onangizga qanday sovg'a tayyorladingiz?

YALPIZ

Zebo maktabdan kelishi bilan oyisi:

– Qizim, yalpiz terib kelsang-chi, ko'k somsa qilib berardim, – dedi.

Zebo savatchasini olib ko'chaga chiqdi. Ariq bo'yiga bordi. Endi yalpiz tera boshlagan edi, dugonasi Dildora kelib qoldi.

– Nima qilyapsan? – deb so'radi u.

– Yalpiz teryapman, kel, birga teramiz.

– Ho, qo'lim kir bo'lib qolsinmi?!

Sal nariroqda ariqdan suv olayotgan ayol ularning gapini eshitib qoldi. Paqirni yerga qo'ydi-da, yaqin keldi.

– Aylanay, qizim, yalpiz teryapsanmi? – dedi Zeboga va savatchadan yalpiz olib ko‘ziga surtdi. – Bahor qanday yaxshi-ya! Zebo suyunib ketdi...

Savollar

1. Ayting-chi, bolalar, Zebo nega suyundi?
2. Yana qanday bahor ko‘katlarini bilasiz?

SUMALAK

Sumalakjon, sumalak,
Men senga jonim xalak.
Sumalak – qadim ovqat,
Uni pishirib berish
An’anaviy bir odat.

Bug‘doyni avval olib,
Taxtaga yayratamiz.
Haftalab suvni sepib
Bahorday yashnatamiz.

Tayyor bo‘lgan bug‘doyjon
Yanchib-yanchib ezilar.
Suvi siqib olinib,
Doshqozonga solinar.

Sumalakjon, sumalak,
Men senga jonim xalak.
Sen pishib chiqqaningda
To‘yib-to‘yib bir yalay.

Topshiriqlar

1. She'rni ifodali o'qing.
2. She'r mazmunini so'zlab bering.

NAVRO'ZI OLAM

M. Murodov

Xalqimizning har qanday kishi havas qilsa, ibrat olsa arzigulik bayramlari, udumlari, an'analari bor.

Shulardan biri Navro'z – kun bilan tung teng kelgan payt 21-martdan 22-mart-

ga o'tar kechasi Yangi yil sifatida nishonlanadi.

Bu bayramga hamma zo'r tayyorgarlik ko'radi. Shoirilar she'r bitadilar, hofizlar qo'shiq, raqqosalar raqs tayyorlaydilar.

Navro'z taomlari – ko'k somsa, chuchvara, ko'k osh, sumalak, halimlar pishiriladi. Ariq-zovurlar tozalanib, ko'chatlar ekiladi. Xastalar, qariyalar holidan xabar olinadi...

Navro'z bahor, mehr-oqibat bayramidir.

Savollar va topshiriq

1. Navro'z qachon nishonlanadi?
2. Navro'z qanday bayram?
3. Navro'z taomlari nomini ayting.

YOSH BOG'BONNING QO'LLARI

Sulton Jabbor

Bog'da chuqurcha qazdim,
Meva ko'chat o'tqazdim.
Ko'rib yaxshi ishimni
Bobom xursand edilar.
Asta silab boshimni
Alpomishim, dedilar.
Ortdi g'ayrat, quvvatim
Yalqovlikni quvladim.
Yopishaman ketmonga
Charchog'imni unutib.

Navbat yetar oqshomga
Mazmun to'la kun o'tib.
Bog'bonlikka yaradim.
Kaftlarimga qaradim:
Mehnat qilib qavargan
Yosh bog'bonning qo'llari!
Shunday chiniqar ekan
Pahlavonning qo'llari.

Topshiriq va savol

1. She'r mazmunini so'zlab bering.
2. Siz bahorda nechta ko'chat ekdingiz?

QALDIRG'OCHLAR QAYTIB KELISHDI

D. Jabborov

(Hikoya)

I

Beg'ubor osmonda charx urayotgan qaldirg'ochlar galasiga birinchi bo'lib Gulchehraning ko'zi tushdi. Yugurib borib, buvisidan suyunchi oldi.

– Buvijon, ko'ryapsizmi? Huv ana, judayam ko'p, – dedi u jajji barmoqlari bilan maydonchadagi sim yog'ochni ko'rsatib.

Har yili qaldirg'ochlar kelgan kuni Sharofat xola judayam xursand bo'ladi. Ular bemalol kirib-chiqsin deb uy eshiklarini ochib qo'yadi.

Xonadon qaldirg'ochlarning «g'ujur-g'ujur»iga to'ladi.

Shunda Sharofat xola har yilgi so'zlarini takrorlaydi. «Baxt keltirsin!»

Qaldirg'ochlar kelishi bilan bahorning yoqimli nafasi ufurdi. Ko'p o'tmay ona qaldirg'och bola ochdi. To'rtta yosh jujuqchalar ota-onasining ovqat olib kelishini kutar, olib kelishdimi, og'izlarini baravar ochib talpinishardi.

Baribir ovqat o'z navbatdasisiga beriladi. Tartib shunaqa. O'shanda Gulchehra ularning har kungi hayotini soatlab tomosha qilib to'ymasdi.

Uning nazarida bahorni go'yo qaldirg'ochlar olib kelgandek. «Eh, nega qaldirg'ochlar to'rt faslda ham ularnikida yashamaydilar-a?!»

Gulchehra bir kuni maktabdan qaytayotib bir juft qaldirg'ochni uchratdi. Quvonganidan chapak chalib yubordi:

– Iye, biznikilar. Bultur xuddi shular biznikiga kelgan edi. Urre, yana kelishdi.

– Biznikiga kelganlar allaqachon in yasab bo'lishdi-ku. Sizlarnikiga bu yil kirishmasa kerak, – dedi tasodifan sinfdoshi Salima. Gulchehra ma'yus tortib qoldi. O'sha kuni uyiga yig'lab kirdi.

– Xotirjam bo'l, qizim. Biznikilar sal keyinroq kelishadi, – deya uni ovutdi Sharofat xola. Kechga borib, negadir Gulchehraning isitmasi ko'tarildi. Ko'rpa-to'shak qilib yotib oldi. Birinchi bo'lib uni so'rab kelgan o'rtog'i Hamida bo'ldi. Gulchehra undan iltijoli so'radi:

– Uylaringga qaldirg'ochlar kirdimi?

– Yo'q. Biznikiga keladiganlar yo'lda adashib qolganga o'xshaydi, – dedi Hamida. – Baribir kelishlariga ishonaman.

– Biznikilar ham adashib yurganga o'xshaydi, – dedi Gulchehra biroz taskin topib.

Darhaqiqat, oradan bir kun o'tar-o'tmas ikkala hovliga ham bir juftdan qaldirg'och kirib keldi.

Ular darhol in qurish taraddudiga tushishdi.

Gulchehra shu kuniyoq o'rnidan erta turib ketdi. Atrof qaldirg'ochlar «g'ujur-g'ujur»i bilan to'la edi.

Savollar va topshiriqlar

1. Qaldirg'ochlar qachon uchib keladi?
2. Ular o'z bolalarini qanday ovqatlantiradi?
3. Gulchehra nima qilishni yaxshi ko'rar edi?
4. Gulchehra nima uchun kasal bo'lib qoldi?
5. Qaldirg'ochlar nega kechikdi?
6. Siz ham qushlar hayotini kuzating.

ZAMIN GULLARI

Raim Farhodiy

Zaminning har burchida:

Dala, hovli, ko'chada,
Gullar o'stirish mumkin.

Agar bolalar har kun,
Kattalar bilan birga,
Ularni eksa yerga.

Gullar idish, savatda,
O'sar baland qavatda,
Katta uyda balkonda,
Va xonada gazonda.

Inson qo'li taftidan
Gullar o'sar kaftida.
Bordir ajoyib maqol,
Aytilmagandir bekor.
Bu maqolga sodiq bo'l:
«Insonning qo'lidir gul».

Topshiriq

She'ni yod oling. Gullar rasmini chizing.

OYIJONIMDAN BILDIM!

O. Sa'dullayev

Har kun erta turishni,
Ozoda yuvinishni,
Supurib, sidirishni
Oyijonimdan bildim!

Ukamni o'ynatishni
Hamda gap o'rgatishni,
Javonlarni artishni
Oyijonimdan bildim!

Sanoqni ham o'qishni,
Har narsani uqishni,
Hatto qo'shiq to'qishni
Oyijonimdan bildim!

Topshiriqlar

1. She'ni ifodali o'qing.
2. Onangiz haqida so'zlab bering.

ONA TABIAT

T. Xolmatov

Yoz der:

– Suvim beg'ubor,
Suv baliq misol!

Kuz der:

– Mevam, bolim bor,
Bari senga, ol!

Qish der:

– Kumush qorim bor,
Qorbobo yasang!

Bahor der:

– Gulim ko'rkam,
Guldasta yasang!

Demak, ona tabiat
Bizni der har vaqt.

Topshiriq

She'rni ifodali o'qing.

KARIM CHUMOLINING TILINI BILARKAN

I

Bir kuni bolalarni o'qituvchisi dalaga olib chiqdi. Bahor emasmi, hammayoq ko'k libosga burkangan. Atrofdagi chuchmoma, gunafshalarni aytmaysizmi, darrov bolalarni o'ziga rom qildi.

Chug'urlashgancha gul terishga tushib ketishdi. Karim ham juda quvondi. U tabiatni juda sevadi.

Karim bir to'p lolalar qarshisida hayratlanib turib qoldi. Lola tagida g'uj-g'uj chumolilar tinmay yugurishadi. Ajoyib-da, bu chumolilar, shoshganlari shoshgan. Og'zilarida nimalar bo'lmaydi: bug'doy, cho'p, non ushoq.

Karim chumolilarga uzoq tikilib qoldi. Keyin lik etib turdi-yu, nariroqda lolalardan guldasta qilayotgan Nodirani chaqirdi.

II

– Nima deysan, – dedi Nodira istar istamas.

– Bilasanmi, hozir yomg'ir yog'adi, – dedi Karim.

Nodira osmonga qaradi. Oftob ko'zini qamashtirdi.

– Seni qara-yu, vahima qilasan-a!
Oftobni qara, havo issiq.

– Mana ko'rasan, yomg'ir yog'adi. Ana chumolilar inlarini berkitishyapti, – dedi Karim.

Sal o'tmay osmonni quyuq bulut qopladi. Keyin rosa jala quydi. Bolalar o'zlarini panaga olishar ekan, Nodira sekin Karimga qaradi. Qiziq, Karim chumolilar tilini bilar ekan-da, – deb qo'ydi o'zicha.

Savollar va topshiriq

1. Karimjon yomg'ir yog'ishini qanday aniqladi?
2. Siz ham ob-havo o'zgarishini bila olasizmi?
3. Matn qismlarini nomlang.

YOMG'IR

Shuhrat

Botir yaxshi biladi,
Doim ta'kid qiladi.
– Osmonda bir daryo bor,
Toshib ketar har bahor.

Shunda yomg'ir yog'adi,
Qanday yaxshi, ana u!
Yerga tushib yana u
Daryo bo'lib oqadi.

Yerga singib ketgani –
Gul chechaklar kutgani,
Qorlar esa yomg'irning
Yo'lda sovuq qotgani.

ARIQ BO'YIDA

I

O'quvchilar bir kuni o'qituvchi rahbarligida sayohatga bordilar.

Ular qaytishda bir salqin supa yonida to'xtadilar.

– Bu yer juda ham salqin va shabada ekan. Kelinglar, shu yerda biroz dam olaylik, – dedi Yoqutxon. Bolalar supaga chiqib davra qurib o'tirishdi.

– Bolalar! Bu yer nima uchun salqin va shabada? Qani, Baxtiyor, sen aytib berchi? – dedi o'qituvchi.

– Supaning yonidan ariq o'tadi, shuning uchun bu joy salqin va shabada. Ariqda doim suv oqadi. Yerdan har turli maysa o'tlar o'sib chiqqan: ana, ariq labidagi maysa o'tlarni qarang; ariq labiga ekilgan tollar ko'karib shoxlab ketgan. Shoxlar soya berib turibdi.

– To'g'ri, – dedi o'qituvchi. – Sen qanday o'ylaysan, Gulchehra?

– Huv anavi sarg'ayib ko'rinib turgan qirda ariq yo'q, shuning uchun u yerda o'tlar qurib qolgan, daraxt ham yo'q. Qirning pastidagi paxtazor yerlarga ariqlardan suv borgani uchun undagi g'o'zalar ko'karib yashnab turibdi.

II

– Ariq bo'lmasa, tokzorga, shaftolizorga, olmazorga, anjirzorga suv bormas edi, – deb qo'ydi Dilbar.

– Ariq bo'lmasa, undan sharqirab suv oqmasa, polizimizda shirin-shakar qovuntarvuzlar yetilmas edi, – dedi Gulnor.

– Ariq bo'lmaganda polizda sabzi-piyoz ham, kartoshka va pomidor ham bitmas edi, – dedi Zuhra.

– Bolalar, hammangiz ham to'g'ri aytingiz. Ariq qazilmasa, sug'oriladigan yerlarga suv kelmaydi, u yerlarda ekin ham bitmaydi. Shu sababdan dehqonlar har yili bahorda eski ariqlarni tozalab, yangilari-

ni qaziydilar. Ariq toza va chuqur bo'lsa, suv ko'p keladi, tez oqadi va hech qayerga toshmaydi. Siz ham uyingiz, bog'ingiz va ko'changizdan o'tadigan ariqlarni tozalab turing, ariqlarda yig'ilib qolgan xascho'plarni tez-tez olib tashlang. Ekinga suv chiqarishni o'rganing.

Suhbat tamom bo'lgandan keyin bolalar yana yo'lga tushdilar.

Savollar va topshiriq

1. O'quvchilar o'qituvchining savoliga qanday javob qaytardilar?
2. O'quvchilar ariq haqida qanday fikr yuritdilar?
3. Siz ariqlarni iflostirmang!

QUSHLAR

A. Rahmat

Qushlar, qushlar, hoy qushlar!
Bizlarga o'rtoqsizlar.
Qushlar, qushlar, hoy qushlar!
Sizlarni kutdik bizlar.

Gul bog'imiz chiroyli,
Chaman-chaman ochilgan.
Bunda o'yin quraylik,
Gullar har yon sochilgan,

Qushlar, qushlar, hoy qushlar!
Qanot qoqib uchinglar.
Qushlar, qushlar, hoy qushlar!
Gul bog'larni quchinglar.

Topshiriq

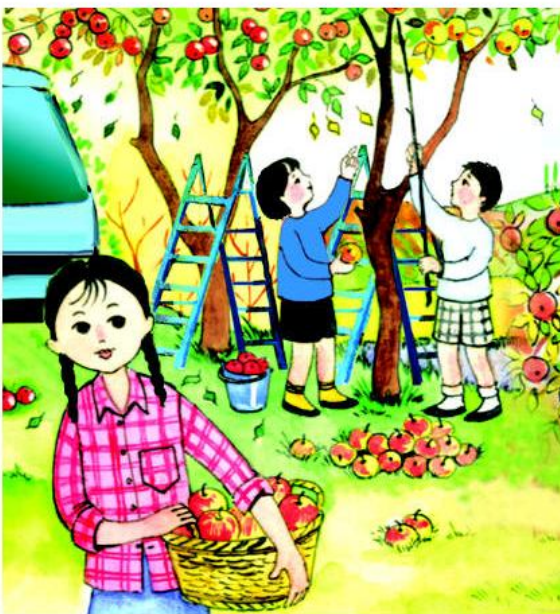
She'ni yod oling.

BU QAYSI FASL?

Q. Hikmat

Yashnar ko'k maysa,
Eh, qanday maza!
Ko'kda kun kular,
O'riklar gullar.
Mehnatkash dehqon,
Ekar chigit, don.
Quvnay-quvnay yurt,
Boqar ipak qurt.
Qush uchar pir-pir,
Goh quyur yomg'ir.
Bilsang, ayt, Said,
Bu qaysi payt?

O'tkazgach mayni,
Boshqa og'ayni
O'rnini olar,
Chilla der chollar.
Etib hafsala
O'rilar g'alla.

Polizda tarvuz,
Deydi: meni uz!
Shonalar g'o'za,
Hammayoq go'zal!
Xalq etar orzu,
Qaysi payt bu?

Ishlar tegirmon,
 Paxta tog'-xirmon,
 Pishib nok, behi,
 Darz ketar zehi.
 Bo'rdoqi qo'ylar,
 Qo'rani o'ylar.
 Yig'ilar karam.
 Pichanlar g'aram.
 Atlas kiyar tol,
 Quti to'la bol.
 Kishmishlar marjon,
 Bu bo'lar qachon?

Dala, qir, bog'ga,
 Uchib har yoqqa
 Yog'ar tanga qor,
 Muzlar sho'x anhor,
 Keng tepa marra,
 Qor yumshoq – barra.
 Bolalar yana
 Tortishar chana.
 Mehmon to'la uy,
 Archa boshlar to'y.
 Ustlarda po'stin,
 Bu qay vaqt, do'stim?

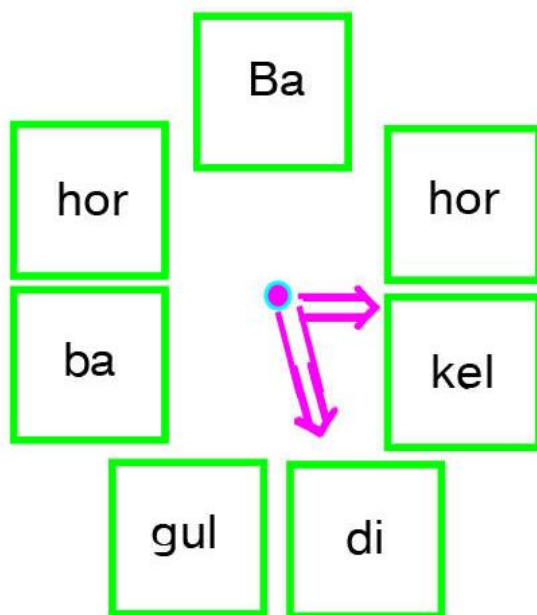

Topshiriqlar

1. She'rni ifodali o'qing.
2. Yil fasllarini nomlang.
3. Har faslning fazilatini aytib bering.

Bo'lim yuzasidan takrorlash

1. Bo'g'inlarni soat strelkasi bo'yicha joylashtiring.

Hosil bo'lgan so'zlarni o'qing.

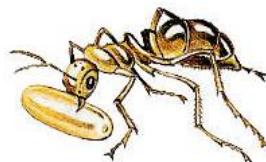

Maqollar

- Ko'p bilgan oz so'zlar.
Oz so'zlasa ham soz so'zlar.

* * *

- Bir kishi ariq qazir,
Ming kishi suv ichar.

Topishmoqlar

1. Qator-qator,
Zanjirdek o'tar.
2. Gul ustida jajji ashulachi.
3. Polizda koptok bo'lib,
Dumalab yotar, to'pmas.
Dehqon bobom avaylab
Oziq, suv berar, tepmas.

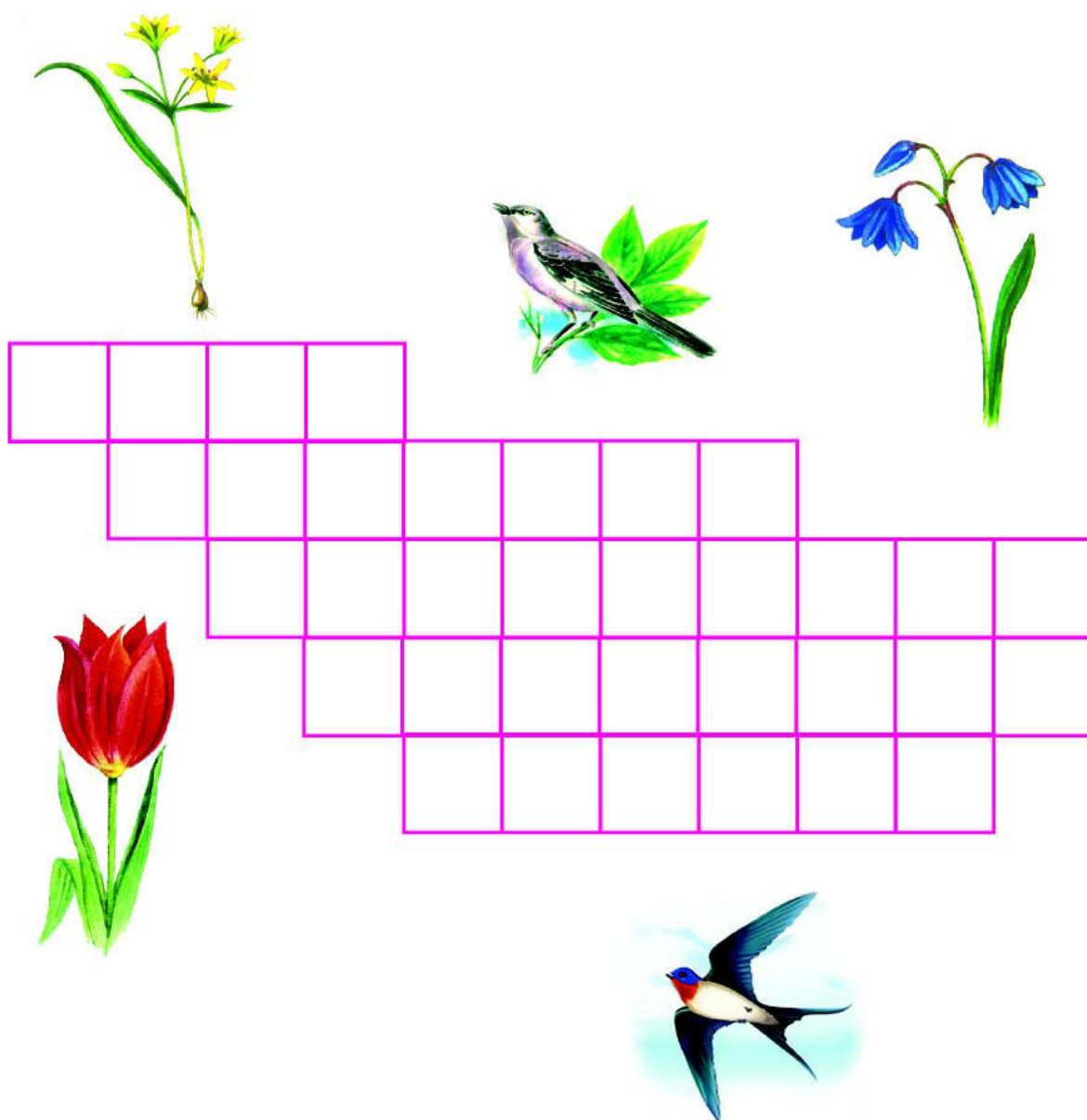
Tez aytish

- Bir tup tut, to'rt tup turp.

* * *

- Sardorning sayroqi sariq sa'vasi tongda sayradi.

2. Rasmlarni nomlab, kataklarga joylashtiring.

3. O'zingiz mustaqil 2 ta topishmoq toping.
4. Bahor fasliga mos rasm chizing.
5. Tabiatdagi o'zgarishlarni kuzating.

BOZOR TUSHUNCHASI, TEJAMKOR BO'LIH

BOZORDA

Bugun dam olish kuni. Men oyijonim bilan bozorga bordim. Oyijonim oziq-ovqat, kiyim-kechak, qurilish mollari va boshqa bozorlar borligini aytdilar. Biz «Farhod» bozoriga bordik.

U juda katta ekan. Ular rastalarga ajratilgan. Rastalarda ho'l mevalar, sabzavotlar, don mahsulotlari juda ko'p. Bu yerda naqd so'mga va plastik kartochkaga ham xarid qilish mumkin ekan.

Biz olma, qaymoq, shirmoy non olib buvijonimni ko'rgani bordik.

Topshiriq va savol

1. Matnni soʻzlab bering.
2. Siz qaysi bozorlarga borgansiz?

NARX NIMA?

I

Ubaydulla bobo tongda ishga otlanayotib nabirasini erkalagan boʻldi.

– Buva, menga shokolad olib kelasiz-a?
– biyron-biyron qilib soʻradi Malika.

– Shokoladmi? Oʻx-xoʻoʻ, qoʻzim... Mayli, olib kelaman, lekin narxi hozir jaa qimmat-da...

– Narxi? – tushunmadi Malika.

– Ha, narxi – bahosi, tushundingmi?

– Yoʻ-oʻq... – boshini sarak-sarak qildi u.

– Narx – bu baho, qizim. Senga bugun olib kelmoqchi boʻlayotgan shokoladning pul shakli. Yaʼni shokolad, xoʻrozqand yoki muzqaymoq tayyorlab chiqarishga sarflangan mehnatning qiymati. Ana shu qiymatning pul shaklida ifoda etilishi narx boʻladi, ona qizim.

– Qiymat deganingiz nima, buvajon?

– Qiymatmi? Voy, hozir aytdim-ku, sen yemoqchi boʻlgan shokoladni tayyor holga kelgunicha qilingan barcha mehnat, sarflangan shakar, sut, tuxum va yana bir qancha mahsulotlarning xarajati – hammasi qiymat boʻladi. Tayyor shokoladni fabrika-

dan olib chiqib, bozorlarga, do'konlarga mashinalarda tashib olib kelguncha bo'lgan sarf-xarajatlar ham qiymatga qo'shiladi.

Keyin hisobchi opa-akalaring o'tirib olib, hisoblab chiqadilar.

II

Ana shundan so'nggina Malika qiz yeydigan shokoladning narxi shuncha so'm bo'ladi, deb do'kon peshtaxtasiga yozib qo'yadilar.

– Tushundim, – dedi Malika. – Narx qiymatga qarab bo'larkan-da...

– Yo'-o'q, to'xta, shoshma, hali yana bir tomoni bor, yaxshilab eshit. Ba'zan narx qiymatdan yuqori ham, pastroq ham bo'lishi mumkin.

– Nega? – ajablandi Malika.

– Chunki bozorda yoki do'konda shokoladning turlari ko'p. Xaridorlar unchalik olmayotgan bo'lsa, arzonlashadi. Bordi-yu, shokolad kamroq bo'lib, xaridorlar ko'p bo'lsa, qimmatlashadi. Demak, narx bozordagi talab, ehtiyoj va takliflarga ham bog'liq bo'ladi, tushundingmi?

– Tushundim, buvajon, rahmat.

Savollar va topshiriq

1. Narx deganda nimani tushundingiz?
2. Talab, ehtiyoj deganda nimalar nazarda tutiladi?
3. Qiymat nima degani, sharhlab bering.

TEJAMLI BO‘LING

Bolalar, siz uy ishlarida ota-onangiz va kattalarga yordam berasizmi?

Bunday savollarga javob berish uchun avvalo uy ishlarini sifatli bajarish, tejamli bo‘lishni bilish kerak.

Sabzavotlarni archish ham ancha murakkab ish. Ularni yupqa qilib archishni qunt bilan o‘rganish zarur. Suvni bekorga sarf qilish mumkin emas. Har tomchi suv qurib qolayotgan ko‘chatni asraydi. Yoki har safar elektr chiroqlarini vaqtida o‘chirib yoqishni odat qilgan bola bir kunda ancha elektr nurini tejagan bo‘ladi.

Tejamkorlik yaxshi odat.

Savollar

1. Tejamkorlik deganda nimani tushundingiz?
2. Siz uyda va maktabda tejamkormisiz?

BIR BOR EKAN, PUL BOR EKAN

Buvasining sotuvchiga pul uzatayotganini ko‘rgan Malika dedi:

– Buva, siz sotuvchiga pul berdiz-a? U bizga muzqaymoq berdi.

Nabirasining kuzatuvchanligidan buvasi quvonib ketdi. Keyin Malikaga tushuntira boshladi.

– Ha, qizalog'im. Pulimizni muzqaymoqqa alishdik. Aniqrog'i, u bizga muzqaymoq sotdi, biz esa pulini to'ladik.

– Pul yaxshi-ya? – deya Malika buvasini savollarga ko'mib tashladi. – Uni qayerdan olgansiz? Kim bergan? Qanday paydo bo'lgan?

Buvasi ko'pni ko'rgan bo'lishiga qaramay shoshib qoldi. Ammo pul haqida, pulning tarixi va sarguzashti to'g'risida bilganlarini so'zlab berdi.

– Pul, qizim, bozordan yoki do'kondan biror narsa sotib olayotganingda o'sha narsaning o'rniga beradigan to'lov. Uni men qurilishda mehnat qilib topganman.

Pul juda qadim-qadim zamonlardan buyon bor. Ilgarilari odamlar pul o'rniga turli

xil buyumlarni bir-birlari bilan almashtirganlar. Masalan, bir qop bug'doyga bitta qo'y. Non o'rniga sut.

Pul har bir davlatning ramziy belgisi, boylik timsoli. Uni kimda-kim o'ziga yasab olsa, demak odamlari ham, davlatni ham aldagan, o'g'rilik qilgan bo'ladi. O'g'rilik esa jinoyat.

Pulni davlat chiqaradi va qattiq himoya qiladi.

– Tushundim! – dedi Malika. – Pulni davlat chiqaradi, uni dadamlar, oyimlar ishlab topishadi. Keyin bizlarga kerakli buyumlar olib berishadi.

– Ha, barakalla, gap degani mana bundoq bo'пти.

Savollar

1. Qadimda qanday savdo qilishgan?
2. Pul qayerdan keladi?
3. Pul haqida yana nimalarni bilib oldingiz?

NARX TURLARI

– Bobo, narxlar har xil bo'lar ekan-a? – so'rab qoldi Malika.

– Qayerdan bilding? – qiziqdi bobosi.

– Mana qarang, «Tong yulduzi» gazeta-mizda «sotuvda erkin narxda» deb yozilgan. «G'uncha» jurnalimizga esa «Kelishilgan narxda», deb yozib qo'yilgan.

– Balli! Qanchalik sinchkov bo'lsang, shunchalik yaxshi. Eshit bo'lmasa. Erkin narx – bozor sharoitida xaridorlarning talabi va taklifidan keyin buyumga qo'yiladigan narx. Kelishilgan narx – sotuvchi bilan xaridorning biror buyum ustida o'zaro kelishib, savdolashib olgan yoki sotgan narxiga aytiladi.

Chakana narx – buyumlarni davlat do'konlari yoki kooperativ do'konlardan donalab, kilolab, litrlab sotib olinadigan narx. Ulgurji narx – buyumlarni birjalardan ko'tarsagina – biroz arzonlashtirib sotib olinadigan narx.

Xalqaro narx – jahon bozoriga chiqqan buyumlar xalqaro qiymatning pul shaklidagi ifodasi.

Bunda sotuvchi va xaridor savdolashadi, tushundingmi?

– Tushundim.

– Qolganlarini keyin o'zing katta bo'lib, biror kasbning etagidan ushlab, biror joyda ishlaganingda tushunib olasan.

– Rahmat, buvajon.

Savollar va topshiriq

1. Erkin narx nima?
2. Kelishilgan narx-chi?
3. Ulgurji narx qayerlarda qo'llaniladi?
4. Chakana narx haqida so'zlab bering.

NASIHAT

Bobom bizga foydali maslahatlar beradilar.

– Elektr nuri bo‘lmasa, qorong‘ida dars tayyorlay olmaysizlar. Shuning uchun kerak bo‘lmagan chiroqlarni o‘chirib qo‘ying, – deydilar.

To‘g‘ri-da, agar yorug‘lik bo‘lmasa, qanday yashash mumkin. Elektr insonlar uchun muhim narsa. Undan to‘g‘ri foydalanish zarur.

Bobom ko‘pni ko‘rganlar. Shuning uchun zarur nasihatlar beradilar.

– Tejamli bo‘lishning foydasi ko‘p, – deydilar bobom.

SUV – BEBAHO BOYLIK

Tabiatda suvni asrash qonuniyatlari mavjud. Suv oziq-ovqat ishlab chiqarishda, sog‘liqni saqlashda insoniyat uchun zarur ne‘matdir.

Suv yer sharining 70 foizdan ortiq maydonini egallaydi.

Ma‘lumotlarga qaraganda, Yer sharida mavjud bo‘lgan suvning 96,5 foizi okean va dengizlarga to‘plangan sho‘r suv hisoblanadi. 2 foiz qismi esa muz holatida,

atigi bir foiz qismidan ichimlik maqsadida foydalaniladi.

Jiddiy o'ylab ko'ring, shu bir foiz suvning qanchalik zarurligi, uni tejash kerakligi muhimdir.

Lekin suvni isrof qilmaslikka hamma ham rioya qilyaptimi?

Suvni behuda isrof qilmaslik uchun qoidalar:

1. Tishingizni yuvayotganda jo'mrakni ochiq qoldirmang.

2. Sabzavot va mevalarni, idish-tovoqlarni yuvayotganda suvni kerakli miqdorda ishlatib. Jo'mrakdan ortiqcha suv oqib ketishiga yo'l qo'ymang.

3. Mashinani yuvishda va hovliga suv sepishda suvdan tejab foydalaning.

4. Agar ko'chada oqib turgan jo'mrakni ko'rsangiz, uni darrov yopib qo'ying.

5. Hovlingizdagi iflos chiqindi suvlarni maxsus qazilgan o'ralarga to'king. Ularni ariqlarga to'kmang.

6. Sovuq kunlarda, qishda jo'mrak muzlab qolmasligi uchun uni ochib qo'yish mumkin emas. Qancha suv behuda oqib ketadi.

7. Ko'chada suv tizimi yorilib, suv oqib yotgan bo'lsa, darhol ota-onangizga yoki o'qituvchingizga bildiring.

Savol va topshiriq

1. Ayting-chi, suvni yana qanday qilib tejash mumkin?
2. Suvni tejash haqidagi qoidalarini yodlang va unga amal qiling.

BEPARVO BO'LMANG

Tabiiy gazdan to'g'ri foydalanish qoidalarini bilmaslik va ularga amal qilmaslik natijasida xavfli holatlar ro'y beradi.

Xavfsizlikka rioya qilinmaganda kelib chiquvchi salbiy oqibatlar sodir bo'lishining oldini olish juda muhimdir.

Uy-joylarda, maktabda odamlarning beparvoligi, gazdan foydalanish xavfsizligi qoidalari va me'yorlarini bilmasliklari natijasida yong'in sodir bo'ladi.

Yong'in sodir bo'lishining oldini olish uni o'chirishdan ko'ra osonroqdir.

Buning uchun gazdan foydalanish xavfsizligi qoidalariga rioya qilish lozim.

Gaz plita olovidan ehtiyotsizlik bilan foydalanish pirotexnika vositalari va gugurtni bolalar qo'li yetadigan joyda yoki gaz plitasi yonida saqlash, shuningdek, ataylab o't qo'yish yong'in sodir bo'lishiga sabab bo'lishi mumkin.

Yong'in sodir bo'lgan vaziyatda oqilona o'ylab tez harakat qilish zarur.

Uyda ota-onaga, maktabda o'qituvchi yoki direktorga va o't o'chirish (01) xizmatiga vaziyat haqida xabar bering.

ESLATMA

I. Rahmon

Yo'qdir gazning tutuni,
Sezgach uning hidini.
Deraza, eshikni och,
O'zing bir chekkaga qoch!

So'ng shoshma, o'ylab ish tut,
Yoqma gugurt va chiroq!
Telefonga tez yugur,
Qil qo'ng'iroq: nol-u to'rt!

* * *

Yuz-qo'lni yuvmoq uchun,
Jo'mrakka qo'l uzatding,
Shoshma, issiq-sovug'i,
Qaysi ekan ajratgin.

Topshiriqlar

1. She'rni yod oling.
2. She'r mazmuniga amal qiling.

MASLAHAT

Har kuni uyda ko'radigan narsalaringiz bilan yana bir karra tanishib oldingiz. Ular ham ancha jahldor ekan-a? Ha, ehtiyot bo'l-masangiz, do'st bo'lib dushmanning ishini qilib qo'yishlari mumkin.

Bilasizmi, ko'pincha, yong'inli falokatlar gazdan, dazmoldan, elektr isitgich-u choy qaynatgichlardan chiqardi. Ba'zan bunday ko'ngilsiz voqealarga bolalar ham sabab-chi bo'lib qolishadi.

O'zlaricha choy qaynatmoqchi, dazmol bosmoqchi, kir yuvmoqchi, televizor qo'y-moqchi bo'lishadi-da! Yana elektr o'chir-gichlarni chiqillatib o'ynashadi. Elektr ro-zetkalariga sim, mix tiqishlari-chi?

Bularning bari katta-kichik falokatlar-ga sabab bo'ladi. Uylar yonadi. Bolalar hayotiga o'lim chang soladi.

Topshiriqlar

1. Siz maslahatlarga amal qiling.
2. Falokat tasvirlangan rasmlarni chizing.

TOPSHIRIQ

Uydagi bekordan-bekorga yonib turgan chiroqlarni o'chiring. Gugurt o'ynamang. Qo'l, yuzingizni yuvganda jo'mrakni oxirigacha

burang. Kir yuvgich mashinasi ishlayotganda ichiga qo'lingizni tiqmang, o'rab ketadi.

Agarda elektr choynak, dazmol qo'yilib, kattalarning yodidan ko'tarilgan bo'lsa, darrov ularni xabardor qiling.

Uyda hech kim bo'lmasa, hovliqmang, chap qo'l bilan rozetkani bosib, o'ng qo'l bilan vilkani sug'urib tashlang.

OLOV – TILSIZ YOV

Olov – tilsiz yov, degan gapni eshitganmisiz? Keling, birgalikda ana shuni tahlil qilamiz.

Gazda choy qo'yilganda, tagida yonayotgan olovni kuzating. O'choqda ovqat pishyapti yoki tandirga non yopish uchun o'tin qalangan.

O'choq yoki tandirdagi quruq o'tin chars-churs qilib yonib ketgunicha, ovozi deyarli eshitilmaydi. Dazmolni qizdirganingizda tovushini hech eshitganmisiz?

Uyda hech kim yo'qligida gaz yoqmoqchisiz. Bilmasdan egilib, uning oldiga yaqinroq bordingiz. Olovning tovushi chiqmaydi, aksincha, gaz hidi, uning lovillab yonishidan siz qo'rquvga tushasiz.

Bolajonlar, bilaman, siz maktabda a'lo baholarga o'qish bilan birga, uyda ham bir

ishga mas'uliyat va hushyorlik bilan qarasiz. Ba'zan ota-onalaringiz biron ishga chalg'ib, unutib qoldirgan gaz yoki elektr tokini siz o'chirib qo'yasiz. Lekin, shunga qaramay, oralaringizda olovni o'yin biladigan, oqibatini o'ylamay, qaltis ishlarga qo'l uradiganlar ham uchrab turadi.

Yozgi ta'til kunlaringiz ko'ngilli o'tishi, otalaringiz, ustozlaringiz xotirjam bo'lishlari, yurtimiz osoyishtaligi uchun sizlarni hamisha hushyor bo'lishga undaymiz.

Topshiriq

Doimo hushyor bo'ling.

QALAMNING O'KINCHI

Shuhrat

Qalam deydi: – Meni chizma
Devor, toshga.
Axir mening xizmatim bor
Butun boshqa.

Kishilarning qarg'ishiga
Qo'yma meni.
Shunday qiynab, isrof etsang,
Suyma meni!

Yaxshi niyat, orzu bilan
Qo'lingga ol,
Qog'ozga yoz, gar istasang,
Suratlar sol.

Husnixat yoz, xizmatingga
Men hozirman.
«Besh» olganda:
«Rahmat», desang,
Men arzirman.
Meni sevsang qiynama hech,
Etma isrof.
Men do'stingman, yuragi keng,
Niyati sof!

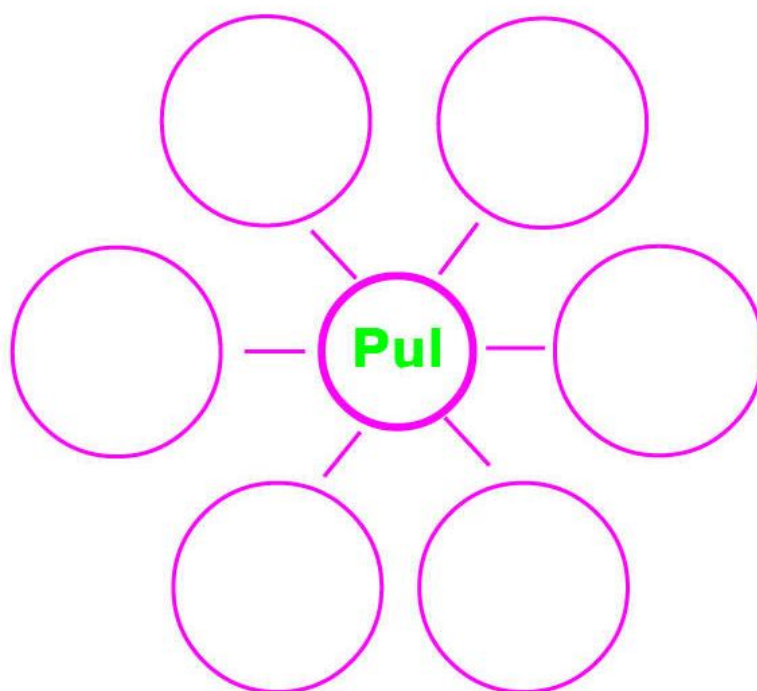

Topshiriq

She'rni yod oling.

Bo'lim yuzasidan takrorlash

1. Pulga nimalarni xarid qilish mumkin?

Topishmoqlar

Ikki ajib qulog'i bor,
Biri tinglar, biri so'zlar.

«Chiq-chiq» der, yo'q to'xtovi,
Vaqtning aniq o'lchovi.

Xalq maqollari

- Qunt bilan o'rgan hunar,
Hunardan rizqing unar.
- Har ish o'z ustasidan qo'rqar.
Har kasbning o'z gashti bor.
- Hunar bilan ilmning o'g'risi yo'q.
- Hunar bo'lsa qo'lingda,
Non topilar yo'lingda.
- Hunari yo'q kishining
Mazasi yo'q ishining.

Topshiriqlar

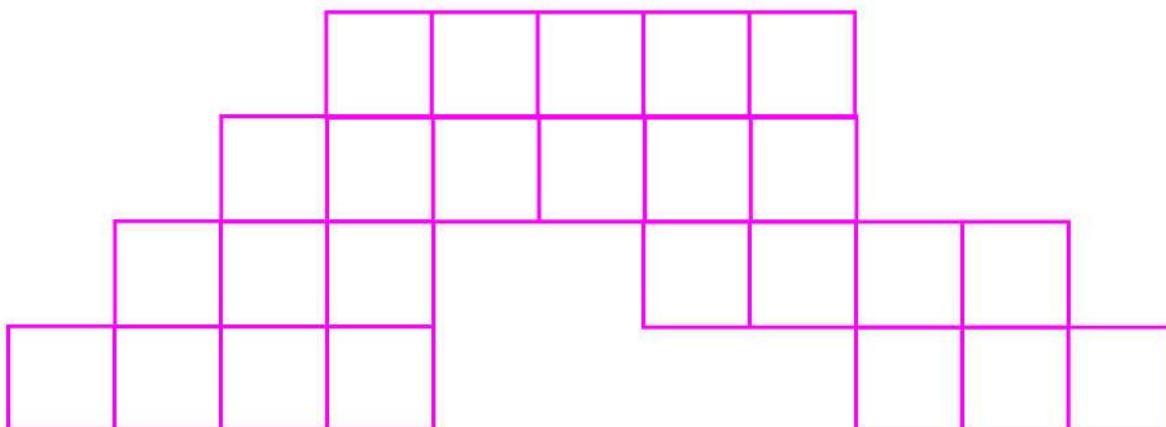
1. Maqollarni yod oling.
2. Mazmunini tushuntirib bering.
3. O'zingiz bilgan hunar haqidagi maqollardan ayting.

Tez aytishlar

- Samandar, Sanobar sakkizgacha sanashdi.
- Aziza Azizdan arazladi.
- Uzumni o'zim uzdim.

1. Tabiiy boyliklar va tabiiy ofatlarni sanab o'ting.

2. Siz suvdan qanday foydalanasiz?
3. Elektr tokini tejashni bilasizmi?
4. «Gaz bilan o'ynashmang» mavzusiga oid rasm chizing.

MEROSIMIZ – FAXRIMIZ

BUYUKLAR VATANI

Qutlibeka Rahimboyeva

O‘zbekiston ulug‘ odamlari – shoir-u olimlar, atoqli davlat arboblari bilan dunyoga mashhur.

Amir Temur bizning yurtimizni obod qilgan. Madrasalar, saroylar, yo‘llar qurdirgan, bog‘lar barpo qildirgan. Temur bobomiz har qarich yerni asrashni o‘rgatgan.

Ulug‘bek bobomiz osmondagi yulduzlarni sanagan. Har bir yulduzning joyini aniqlagan.

Alisher Navoiy juda ko‘p she‘r va rivoyatlar yozgan. Biz tilimizning boyligini Navoiy bobomizdan o‘rganamiz.

Savollar va topshiriq

1. Siz yana qaysi ulug‘ insonlarni bilasiz?
2. Abu Ali ibn Sino kim bo‘lgan?
3. Ulug‘ insonlar nomini daftaringizga yozib qo‘ying.

ROSTLIKKA MUKOFOT

Nusrat aka bilan Barchinoy opa meh-monga boradigan bo'lishdi. O'g'illari Yolqin bilan Murodjon yaxshi bola bo'lib o'tir-sa muzqaymoq va'da qilishdi. Aka-uka o'ynashdi. Koptok guldonga tegib uni sin-dirdi. Guldonna dadasi chet el safariga chiqqanda olib kelgandi. Dadasi bilan oyisi mehmondan kelishlari bilan Yolqin dedi:

– Dada, dadajon, Murodingiz koptok o'y-nab, guldonna sindirib qo'ydi.

Murodjon hali kichkina, gapirishni ham bilmas edi.

Dadasi bilan oyisi va'daga ko'ra muz-qaymoq olib kelishgandi. Nusrat aka bit-ta muzqaymoqni olib Yolqinga berdi. Murodjon bo'lsa qo'l cho'zgancha qoldi. Ko'zlari javdirab, jiq yoshga to'ldi. Bu Yolqinning ichini alg'ov-dalg'ov qilib yubor-di. Axiyri chidolmadi:

– Guldonna Murodjon emas, men sin-dirgandim.

U shunday deb qo'lidagi muzqaymoq-ni ukasiga tutqazdi.

Dadasi ikkinchi muzqaymoqni Yolqinga uzatdi. Yolqin, axir men gunohkorman, de-gandek bosh chayqadi.

– Olaver, o'g'lim, to'g'risini aytganing uchun gunohingdan kechdim, – dedi Nusrat aka.

Savollar va topshriq

1. Hikoyaga oid rasm chizing.
2. Yolqin nima uchun o'z aybini tan oldi?
3. Siz doimo rost gapirasizmi?

FARISHTALI UY

M. Hamidova

«Hammayoq saranjom-sarishta, bolalari odobli uyning farishtasi bo'ladi», deyдилar Farhodning buvijonisi.

– Farishta qanaqa bo'ladi, buvijon? – so'radi bir kuni Sevara.

– Farishta – yuzlari oyday, ko'zlari kunday, qaddi-basti niholday, oppoq ko'ylakli bo'ladi. U ozoda, a'lochi, mehnatsevar bolalar bor uylarda yashaydi, – dedilar buvijonisi.

Sevara, Farhod, Rustam uyimiz farishtali bo'lsin deb, bir-birlari bilan urishmasdan, odobli bo'lib yurishdi.

Bir kuni nima bo'ldi-yu, Farhod dasturxon yoniga, yoqavayron bo'lib o'tirdi. O'ziga uzatilgan choyni to'kib yubordi. O'tirganlar bezovtalanishdi.

– Bugun uyimizdan farishtalar ko'tarilibdimi deyman, – dedilar buvi afsus bilan bosh chayqab.

Shunda aka-ukalar birdan Farhodga e'tibor berishdi.

– Voy, Farhod egningdagi kiyimingni qara, bir yoqang kirgan, bir yoqang chiqqan, tugmalarni taqmabsan, – dedi Rustam.

– Shuning uchun ham chiroying to‘kilib-di-da. Buning ustiga salom ham bermading, shekilli?

– Yo‘q, yo‘q, farishta ketmasin, men hozir, – Farhod yugurgilab ichkariga kirdi-da, bir zumda o‘ziga qarab chiqdi. – Assalomu alaykum, buvijon, – deya o‘rniga o‘tirdi.

– Buvijon, endi farishta qaytib keladimi, – so‘radi Farhod.

– Ha, u sen bilan hozir xonaga kirib keldi. Ust-boshingni tuzatib, o‘zing ham farishtadek bo‘lib qolibsan.

Opa-ukalar yengil nafas olishgancha bir-birlariga jilmayib qo‘yishdi.

Savol va topshiriq

1. Siz uy ishlarida kimga qanday yordam berasiz?
2. Oila a‘zolaringizga matnni o‘qib bering.

Maqollar

- Odobli bola elga manzur.
- Uyi obodning, eli obod.
- Mehnat, mehnatning tagi rohat.
- Ko‘p so‘zlama, ko‘p o‘yla.

TASHRIF

Ayvonda Dilnoza buvisi bilan qo'g'irchoq yasab o'tirishardi. Ko'cha eshigi ochilib ovoz keldi:

– Hoy, kim bor?

Buvisi o'rnidan qo'zg'alib:

– Kelavering, – dedilar.

Yo'lakda qo'shnilari Risolat xola ko'rindi. Buvisi Dilnozaga imo qildilar. Dilnoza dik etib o'rnidan turdi-da, xontaxta atrofidagi ko'rpachalarni to'g'riladi, dasturxon yozdi. Tokchadagi mevali patnisni olib qo'ydi. Qarabsizki, uy xuddi mehmon kutayotgan-

dek bo'ldi-qoldi. Buvijonlar o'rnashib o'tirib olishgach, yonlariga yostiqlar qo'ydi.

Dasturxonga non qo'yib, choy damlab keldi.

... Risolat xola chiqib ketgach, buvisi Dilnozaning ishlariga baho berdilar:

– Hamma ishlaring chiroyli bo'ldi, meni juda xursand qilding.

Keyin qo'shimcha qildilar:

– Faqat bundan keyin mehmonning orqasidan kuzatib chiqishga odatlan...

– Xo'p bo'ladi, buvijon!

Savollar

1. Siz uyingizga kutilmaganda mehmon kelib qolsa nima qilasiz?
2. Mehmon bilan qanday muomalada bo'lasiz?
3. Dilnozaning ishlari Sizga yoqdimi?

TEMUR BOBOM

M. Xoliqov

Temur bobom –
Buyuk bobom.
Ellar aro
Suyuk bobom.
Dono, a'lo,
Oqil bobom.
Adolatli
Odil bobom

Yovga dahshat
Solib bobom,
Bo'lgan doim
G'olib bobom.
Temur bobom –
Buyuk bobom.
Ellar aro
Suyuk bobom.

BUYUK MUSAVVIR

Bir musavvir bor ekan. U rasm chizish uchun dala-yu dashtlarga chiqarkan. Shunda: «Meni chizing, meni chizing», deb osmonda qushlar chuldirar ekan.

Uloqchalar, toychoqlar atrofida dikir-dikir sakrashar ekan. Bu gal ham shunday bo'libdi.

Musavvir ularga jilmayib qarab qo'yibdida, bir nimalarni chiza boshlabdi, uni kuzatib turgan jonivorlar savolga tutishibdi:

– Bog'larda shuncha mevalar pishib yotganda, nimaga bug'doy rasmini chizyapsiz?

– Bu dunyoda nonsiz yashab bo'lmaydi. Non taomlarning podshosi. Non bug'doydan tayyorlanadi, – javob beribdi musavvir.

– Nimaga paxta rasmini chizdingiz?

– Paxtasiz ham yashab bo'lmaydi. U kiyim-kechak degani.

– Nimaga humo qushini chizyapsiz? Bulbul yoki kabutarni emas?

– Humo – baxt qushi. Humosi bor yurt tinch va badavlat bo'ladi.

– Quyosh-chi?

– Yurtimiz – quyoshli yurt. Uni bir kun koʻrmasa hamma sogʻinadi.

– Daryo rasmini nimaga chizdingiz?

– Vatanimizda ikkita katta daryo bor. Biri Sirdaryo, ikkinchisi Amudaryo. Butun Oʻzbekistonni suv bilan serob etishadi.

– Tushundik. Oy va yulduzlar-chi?

– Hayot kun va tundan iboratdir. Kunduzi Quyosh yoritsa, kechasi Oy va yulduzlar butun olamni yoritadi.

Musavvir oddiy, ammo buyuk narsalardan chiroyli rasm yaratibdi. Bu nimaning rasmi edi?

Savol va topshiriq

1. Musavvir chizgan buyumni nomlang.
2. Siz ham musavvirdek chiza olasizmi?

HIKMATLAR

- Yaxshilik yomonlikni kuydiruvchi olov.
- Yaxshi bilan doʻst boʻlgan yomonlardan qutilar.
- Yaxshilik yoʻlida qilingan mehnat yerda qolmaydi.

Topshiriqlar

1. Hikmatlar mazmunini soʻzlab bering.
2. Hikmatlarni yod oling.

OTA-ONA

Ota-ona ikki soʻz,
Biri qosh-u biri koʻz.
Bir-biridan qimmatli,
Mehri daryo, himmatli.

Ular oʻzin oʻylamas,
Farzandi sogʻ boʻlsa bas.
Farzand deb tomdan tashlar,
Hammasiga chidarlar,
Bular qoʻsha chinorlar.

ONA ALLASI

Qadim zamonda bir podshoh boʻlgan ekan. U bir kuni qoʻshiqchilarni chaqiribdi. Ularga navbatma-navbat kuylashni buyuribdi. Qoʻshigʻi yoqmaganlarni jazo-labdi. Axiyri bir onaxonni keltiribdilar.

Podshoh esa qoʻshiqni eshitib, yum-yum yigʻlabdi. Bu kuy unga munis onajonini, begʻubor bolaligini eslatibdi. Shuningdek, bu allada xalqning orzu-armonlari ham bayon etilgan ekan:

Senga qoʻydim yaxshi ot, alla,
Yaxshi niyatdir murod, alla.
Yurt-u elga suyansang, alla,
Senga boʻlgʻusi qanot, alla.

Topshiriq

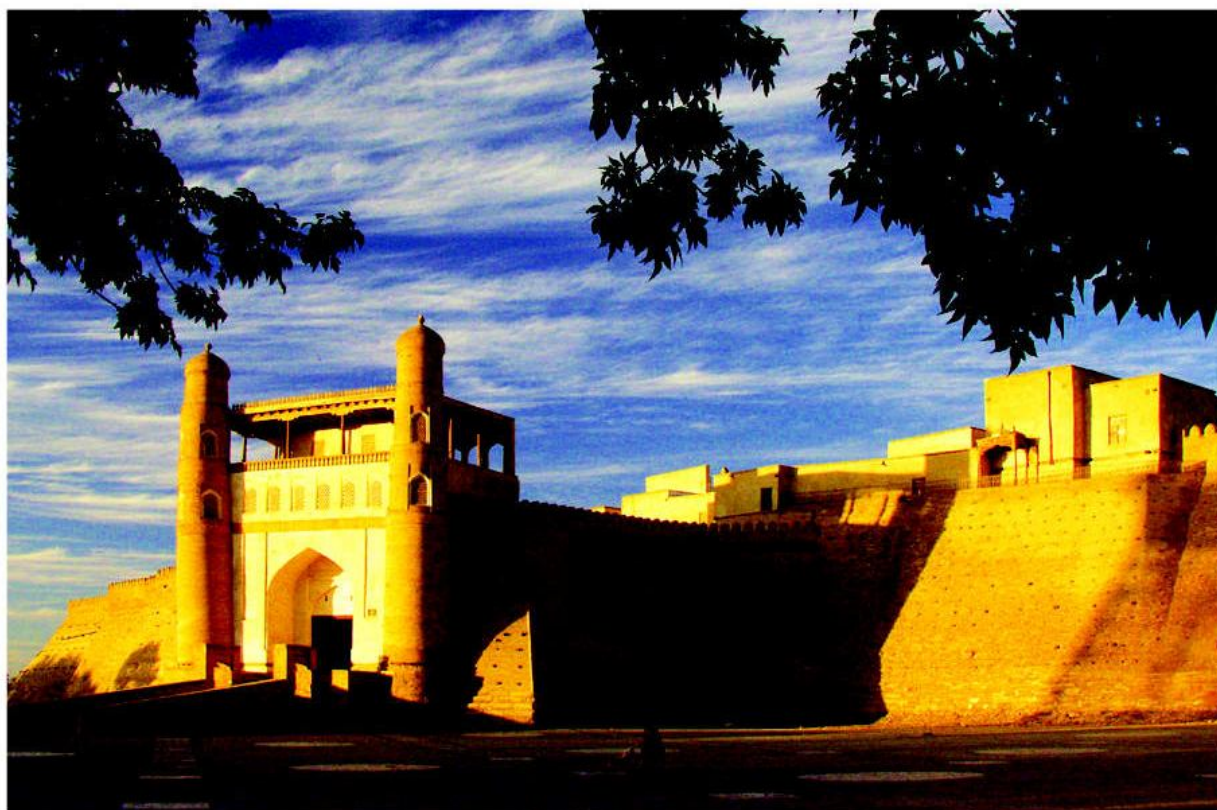
Allani yod oling.

BUXORO FARZANDIMAN

Men tarixi boy, o'tmish va kelajakni karvon yo'li orqali bir-biriga bog'lab turgan Buxoroi Sharif farzandiman. Buyuk daholar, allomalarni o'z bag'rida kamol toptirgan Buxoro yer yuzidagi benazir shaharlar qatoriga qo'shiladi. Buxoro haqida so'z ketganda unga ko'hna va navqiron sifatlarning berilishi ham asli shundan.

Men singari yoshlar o'zlarining a'lo xulqi, namunali tarbiyasi, tirishqoq va yangilikka intiluvchanliklari bilan Vatan ravnaqiga munosib hissa qo'shishlari mumkin.

Yurtboshimiz tashabbusi bilan qad rostlagan «Ko'hna va boqiy Buxoro» monamenti, viloyat musiqali drama teatri, ikki

ming tomoshabinga mo'ljallangan amfiteatr bu maskanning husniga husn qo'shadi.

Savol va topshiriq

1. Buxoro shahri haqida so'zlab bering.
2. Siz Buxoroda bo'lganmisiz?

TOSHKENT

I

Toshkent – O'zbekistonning poytaxti. U katta, chiroyli, madaniy va obod shahar.

Toshkentda hashamatli va ko'p qavatli binolar ko'p. «Xalqlar do'stligi», «Turkiston» saroylari, muzeylar, kutubxonalar, teatr va kinoteatrlar, stadionlar, sayrgohlar va go'zal hiyobonlar bor.

Hammayoq chiroyli gulzor. Yuzlab favvoralardan zilol suvlar otilib turadi. Ular shaharning husniga husn qo'shadi.

Toshkentda bolalar uchun juda chiroyli qo'g'irchoq teatri qurilgan. Unda turli tomoshalar ko'rsatiladi. Zamonaviy maktablar, oliy o'quv yurtlarida yoshlar ta'lim oladilar.

II

Mana Mustaqillik maydoni. U shahar ko'rkiga ko'rk qo'shib turibdi. Bu yer bayram kunlari gavjum bo'ladi.

Poytaxtda telestudiya bor. Shahar markazidagi baland teleminora dunyoga mashhur. U respublikamizning uzoq shahar va qishloqlarida yashovchi aholiga teleko'rsatuvlarni ko'rish imkonini beradi. Toshkent ko'chalarida turli transportlar qatnaydi. Shahar aeroportidan dunyoning juda ko'p mamlakatlariga samolyotlar uchadi.

Toshkentda ikkita temiryo'l vokzali bor. Ulardan mamlakatimizning turli tomonlariga poyezdlar qatnaydi. Toshkentga ko'plab mamlakatlardan mehmonlar kelib turadilar.

Toshkent tinchlik va do'stlik shahri.

Topshiriqlar va savol

1. Toshkent shahri haqida so'zlab bering.
2. Shahardagi madaniy maskanlar haqida nimalarni bilib oldingiz?
3. Mavzuga oid rasm chizing.

UZUKKA KO'Z

Saida o'z do'stlarini Mustaqillik maydonidan kun chiqish tomonga qarab boshladi. Ular ko'p yurmay ulkan gumbaz qarshisidan chiqdilar. Gumbaz yam-yashil daraxtlar ustida uzukka ko'z qo'ygandek jilvalanib turardi.

– Men bu binoni bilaman, ulug' bobomiz Amir Temur muzeyidir, – dedi Sobir.

– Televizorda ko'rganman.

– Siz bino haqida nimalarni bilasiz? – so'rab qoldi Saida Sobirdan.

– Bino doira shaklda – sharqona usulda qurilgan. Uning aylanasi 70 metr. Gumbazining aylanasi esa 50 metr. Uning o'rtasidagi anavi billur qandilning og'irligi 2 tonna-yu 800 kilogramm, 500 ta lampochkasi bor.

– Eng muhimi, ulug‘ Temur bobomiz haqida hikoya qiluvchi ko‘rgazmalar 1500 ta dan oshadi.

Savol va topshiriq

1. Amir Temur muzeyi haqida nimalarni bilib oldingiz?
2. Muzeyga sayohat uyushtiring.

BOBOMIZ AMIR TEMUR

Tarixda har bir buyuk shaxsning o‘z o‘rni va roli bor. Uni hech qachon o‘chirib bo‘lmaydi. To‘siqlar qanchalik kuchlilik qilmasin, ularning ruhiga dosh berolmaydi.

Ular xalqimizning ulug‘ farzandlari, merosimiz, ma‘naviy boyligimizning dur-gavharidirlar.

Sohibqiron Amir Temur ana shunday ulug‘ siymolardan biri. U haqida xorijda turli tillarda juda ko‘p kitoblar yaratilgan va hozirgi kunda tez-tez chop etil-moqda.

RIVOYAT

Rivoyat qilinishicha, yosh Amir Temur taxt uchun kurashib yurgan yillari Dar-xon qishlog‘iga bir necha bor tashrif buyurgan, dushmanlaridan yashirinib jon saqlagan.

Kunlarning birida yosh Amir Temur o'zining kam sonli qo'shini bilan Shahrisabzda hujum qilib yengiladi va qochib, o'sha atrofdagi bir qishloqqa kirib boradi. Qarasa, ko'chada bir kampir atala pishirayotgan ekan.

Och-nahor, jangdan so'ng charchagan emasmi, kampirdan ovqat berishini so'ragan-u, bir qoshiq olib og'ziga solgan. Atalaning issig'idan og'zi kuyadi, buni ko'rgan kampir:

– Shoshqaloqlikda Amir Temurga o'xsharkansan, – degan ekan.

– Amir Temur nega shoshqaloqlik qilibdi? – deya so'radi yosh Jahongir.

– U birdan Shahrisabz bekligiga ega bo'lmoqchi bo'ldi va yengildi. Agar u kichik-kichik qishloqni zabt etib borganda, Shahrisabzni olgan bo'lardi, – debdi kampir.

Shundan keyin bobomiz u bilan ona-bola tutingan. Kelgusida qishloq kampirning ismi bilan Darxon deb atala boshlangan. Shu voqeaning o'zi ham bobomiz haqiqatni naqadar sevgani, ko'ngli kengligidan bir nishona.

Savol va topshiriq

1. Bobomiz Amir Temur haqida nimalarni bilib oldingiz?
2. Darxon qishlog'i rivoyatini so'zlab bering.

Hirotning sultoni Husayn Boyqaro: «Dunyodagi eng yaxshi hidni keltiring!» deb qolibdi. Unga quchoq-quchoq gul keltirishibdi, sulton: «Yo'q!», debdi. Yer yuzidagi jamiki xushbo'y hidli narsalarni muhayyo qilishibdi, sulton bo'lsa: «Mening aytganim bu ham emas», deb turib olibdi, keyin:

– Uch kun muhlat ichida topsalaring topinglar, bo'lmasa hammangni jazoga torttiranman, – debdi. Vazirlar nima qilishni

bilolmay, o'ylayverib boshlari qotibdi, oxiri Alisher Navoiyning oldiga borishibdi.

Do'stining ko'ngli qanday hidni istaganini bilolmay Navoiyning ham boshi qotibdi. Bir dehqon bobodan maslahat so'rabdi.

– Yangi yopilgan nondan olib boringlar-chi, otam rahmatli dunyoda eng lazzatli va yoqimli hid – qayroqi bug'doy unidan yopilgan tandir non, hech qaysi hid unga yetolmaydi, der edilar, – deb maslahat beribdi dehqon.

II

Navoiy xursand bo'lib, dehqonning aytganini qilib, bir savat non yoptiribdi-da, saroyga yetib boribdi. Bir zumda saroyga ajib yoqimli hid tarqab, barchaning dilini yashnatib yuboribdi.

– Rahmat, do'stim, – debdi Husayn Boyqaro nonlarni ko'rib, – ko'nglim yangi yopilgan non isini qo'msayotgan edi, topib kelibsiz. Dunyoda yangi yopilgan nonning isidan ko'ra yoqimliroq hid yo'q...

– Sultonim, rahmatni menga emas, dehqon boboga ayting, ko'nglingizning xohishini shu kishi topdi, – deb javob beribdi Navoiy.

Husayn Boyqaro dehqonga bosh-oyoq sarmo berishni buyuribdi.

Savollar va topshiriq

1. Alisher Navoiy haqida nimalarni bilasiz?
2. Nima uchun vazirlar Navoiyga murojaat qilishdi?
3. Navoiy kimdan yordam so'radi?
4. Hikoyatdan Husayn Boyqaroning xursand bo'lib aytgan so'zlarini topib o'qing.

ALISHER BILAN BULBUL

Ilgari zamonda G'iyosiddin kichkina degan kishining Alisher ismli o'g'li bo'lgan ekan. U yoshligidan ziyrak bo'lib o'sibdi. To'qqiz yoshga to'lganda esa she'rlar yoza boshlabdi.

Odamlar u yozgan she'rlarni quloq berib tinglaydigan bo'lishibdi. Lekin bola o'ziga hali taxallus tanlamagan ekan.

Alisher bir kun yangi she'r yozibdi-da, uni bog'ga chiqib baland ovoz bilan o'qiy boshlabdi. Shu payt bog'dagi gul shohida o'tirgan bulbul Alisherning ovozni eshitib qolibdi.

Yosh shoirning goh qo'ng'iroqday jarangdor, goh tong shamoliday mayin ovozi bulbulni o'ziga maftun etibdi. Qushcha darhol uning yelkasiga qo'nib:

– Ey, xushovoz shoir, sen o'qigan she'r bulbullarning erta tongdagi navosidan ham yoqimli ekan. Nomingni bilsam bo'ladimi? – debdi.

– Alisher! – deb javob beribdi bola.

– Bildim, bildim, yangi chiqqan shoir sen ekansan-da. Endi o‘zingga chiroyli bir taxallus tanlab ol, – debdi.

Alisherga bulbulning «navo» degan so‘zi yoqib qolibdi. Shundan keyin yozgan g‘a-zallarining tagiga «Navoiy» deb yozadigan bo‘libdi.

Savol va topshiriqlar

1. Siz o‘qigan rivoyat kim haqida yozilgan?
2. Alisherning yoshligi haqida so‘zlab bering.
3. Rivoyatdagi qushchaning so‘zlarini topib, ifodali o‘qib bering.

NAVOIY BOBOM

O. Masharipov

Siz sharqning shoiri,
Bitgansiz ko‘p she‘r,
doston.

Ey, aziz shoir bobom,
Mehringiz daryo, ummon,
Mana qutlug‘ yoshdasiz,
So‘zingiz xalq dilida,
Asr-asrlar osha
Yashaysiz siz elimda.

Topshiriqlar

1. She‘rni ifodali o‘qing.
2. She‘r mazmunini so‘zlab bering.

YOZ O‘TADI SOZ!

OB-HAVO DARAKCHILARI

Yoz oylarida mayda chivinlar uchib yursa, ertasiga havo ochiq bo‘ladi.

Kunduzlari issiq, kechalari salqin bo‘lsa, ertalab shudring tushganini ko‘rasiz.

Uy hayvonlari va parrandalar lohas bo‘lib, tez-tez nafas olsalar, harorat ko‘tariladi. Yoz oyining kechalari osmonda somon yo‘li yulduzlarini aniq ko‘rsangiz, ertasi kuni havo musaffo bo‘ladi.

Savol va topshiriqlar

1. Yoz oyida kunning qanday bo‘lishini bilish uchun jonivorlarni kuzating.
2. Tabiatda qanday o‘zgarishlar bo‘ladi?
3. Yoz oyiga mos rasm chizing.

YOZ OYLARI

R. Abdurashid

Keldi yana biz poylagan
Yoz oylari,
Ochdi bag'rini yana yurtning
Soz joylari.
Chimyon, tog'larini ko'zlar yana
Ko'zlarimiz,
Bizni kutar qirlarimiz,
Tog'larimiz.

Do'stlar, qani, tayyormisiz
Bugun yo'lga?
Yo'l anjomin olaylik tez
Yana qo'lga.
Dovon oshib, qoya oshib
Tog' bag'rida,
Dam olamiz tabiatning
Og'ushida.

Bizni kutar yurtimizning
Soz joylari,
Ketdik, do'stlar, keldi yana
Yoz oylari.

Topshiriqlar

1. She'rni ifodali o'qing.
2. She'r mazmunini so'zlab bering.

YOZGI DAM OLISH

Yoz – juda ajoyib fasl.

Maktab o‘quvchilari yozgi ta’tilda dam olish, sog‘liqlarini yaxshilash uchun oromgohlar, davolanish uylari, dala va bog‘larga ketadilar.

Yozgi dam olishda ochiq, toza havoda bo‘lish juda ham foydalidir. Dala va bog‘larda istagan o‘yinlarni tashkil etish mumkin. Maktab o‘quv-tajriba yerida, polizlarda, mevazor, bog‘ va gulzorlarda mehnat bilan shug‘ullanish kerak. Lekin yozda ochiq havoda qilinadigan mehnatni kun qizig‘ida emas, balki ertalab va kechqurun bajarish lozim.

Bulardan tashqari, yozda to'g'ri cho'mila bilish ham kishi sog'ligini yaxshilashga yordam beradi.

Ammo har bir bola cho'milishni to'g'ri tashkil etmasa, turli ko'ngilsiz voqealarga duch kelishi mumkin.

Avvalo, katta oqar suvlarda (daryo, anhor, kanal) yoki, aksincha, ifloslanib yotgan hovuzcha va ko'lmaklarda cho'milmaslik kerak. Suvda suzishni yaxshilab o'rganib olish lozim.

Suvda suzish kishi mushaklarini chiniqtiradi, tanani mustahkamlaydi.

Topshiriqlar

1. Matnda yozgi dam olish haqida nima deyilganini qayta hikoya qiling.
2. Yozgi dam olish vaqtida nimalarga rioya qilish zarurligini yodingizda tuting.
3. Yozni ko'ngilli o'tkazish uchun kun tartibini to'g'ri uyushtiring.
4. Vaqtdan to'g'ri foydalaning, deganda siz nimalarga e'tibor berishingizni o'ylab ko'ring.

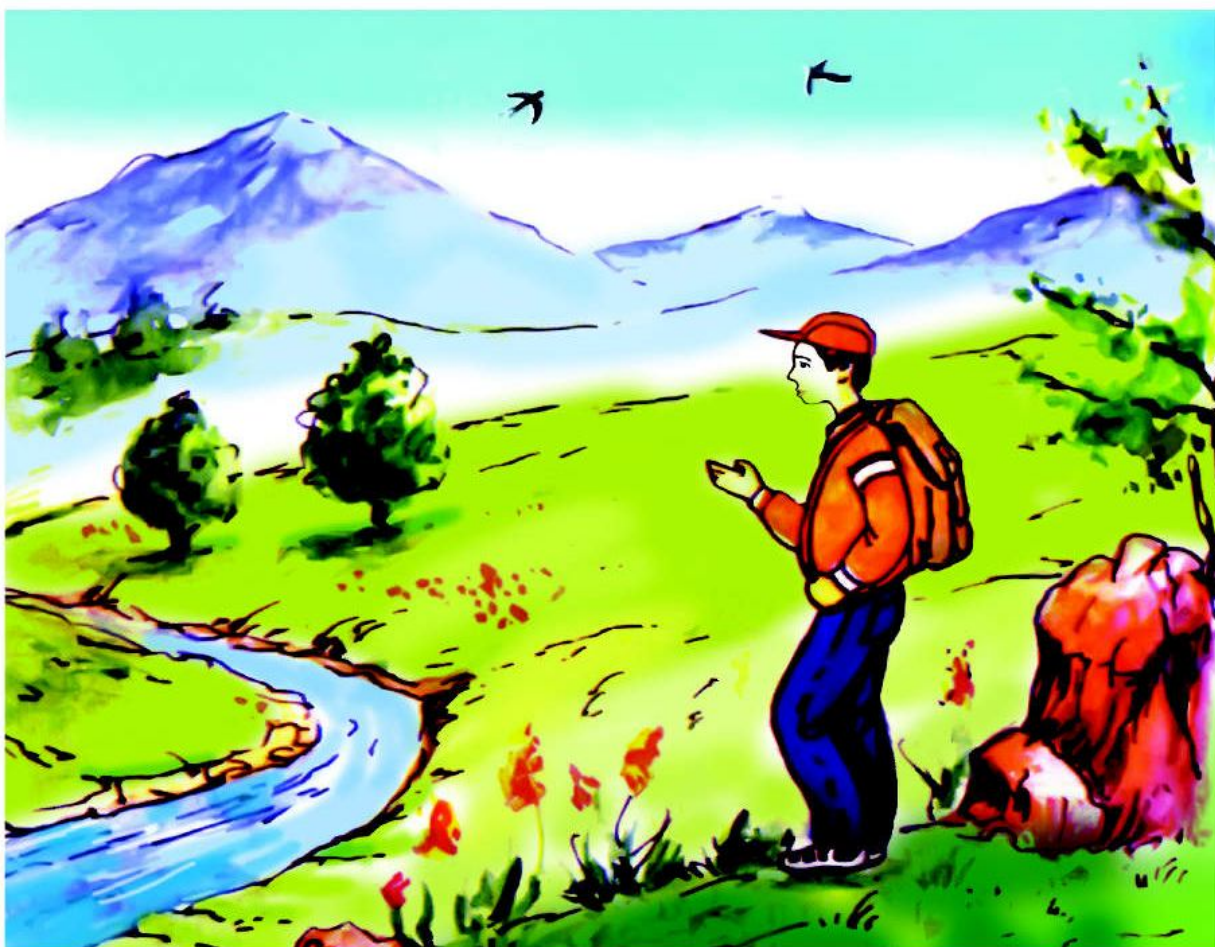
SAYOHATDA

Z. Obidov

Osmon o'pgan tog'larga,
Bag'ri chaman bog'larga,
Yoz chorlaydi, o'rtoqlar,
Soy bo'yi, qirg'oqlarga.

Qushlar sayrar sho‘x ovoz,
Suvlar oqar chalib soz.
Yel tebratgan gullarning
Ko‘rinishi juda soz.

Sayohatda, o‘quvchi,
Dorivor, ko‘katlar ter.
O‘qish boshlangan chog‘i
Maktabingga eltib ber!

Savollar va topshiriq

1. She’rda tabiatning yozgi ko‘rinishi qanday tasvirlangan?
2. Shoir bolalarni sayohatda qanday foydali mehnat bilan shug‘ullanishga undaydi?
3. She’rni ifodali o‘qing.

CHINIQISH

S. Jabbor

Erta tongda turaman,
Hovlida yuguraman.
Mashq qilib
«Bir, ikki, uch...»
Chiniqaman to'plab kuch.

Topshiriq

She'ni yod oling.

BASKETBOL

B. Hojimatov

Bir qarorga kelsangiz,
Sog'liq g'amin yesangiz,
Bo'yim o'ssin desangiz,
O'ynang doim basketbol!

To'p, uch, to'rga tush,
Kayfiyatim bo'lsin xush!
Raqib sizni siylamas,
Boshingizni silamas,

Mashqlar og'ir, sir emas,
Ammo zo'rdir basketbol!
To'p, uch, to'rga tush,
Kayfiyatim bo'lsin xush!

Savol

Siz ham basketbol o'ynaysizmi?

Maqol

- Sog' tanda – sog'lom aql.

Tez aytishlar

- Guldonda gul gulladi, guldan guldon gulladi.
- Magizning mazasi mag'zida.

Topishmoq

O'zi o'xshar soatga,
Yo'l ko'rsatar sayyohga.

Bo'lim yuzasidan takrorlash

1. Bo'limdagi qaysi ertak yoki masal sizga yoqdi?
2. Bo'limda o'qigan ertaklaringizdagi ijobiy va salbiy qahramonlarni sanab bering.
3. Sizga yoqqan mavzuga oid rasm chizing.

Tez aytishlar

- Ko'klam ko'm-ko'k ko'katlardan ko'karar.
- Qo'chqor kecha ko'chat ko'chirdi.

Xalq maqollari

- Qunt bilan o'rgan hunar,
Hunardan rizqing unar.
- Har ish o'z ustasidan qo'rqar.
- Har kasbning o'z gashti bor.
- Hunar bilan ilmning o'g'risi yo'q.
- Hunar bo'lsa qo'lingda,
Non topilar yo'lingda.
- Hunari yo'q kishining
Mazasi yo'q ishining.

MUNDARIJA

Tinchlik yashar (<i>Obid Rasul</i>).....	3
--	---

O‘ZBEKISTON SEVIMLI DIYOR

O‘zbekistonim (<i>H.Imomberdiyev</i>).....	4
O‘zbekiston Respublikasining Davlat madhiyasi	5

O‘ZBEKISTON RAMZLARI

O‘zbekiston Respublikasining Davlat gerbi.....	6
O‘zbekiston Respublikasining Davlat bayrog‘i.....	7
Vatanparvarlik haqida.....	9
O‘zbekiston ozod va obod diyor.....	10
Vatan bo‘ylab sayohat.....	10
Vatan (<i>M.A‘zam</i>).....	12
O‘g‘itlar.....	12

MAKTAB HAYOTI

Maktab (<i>Y.Mirzo</i>)	15
O‘quvchiga esdalik.....	16
Maktabim – faxrim.....	16
Maktab oftob qo‘shig‘i.....	17
Kitobni asrang.....	17
Maktab ustaxonasida	18

O'quv va bilim haqida (<i>Yu.Xos Hojib</i>).....	19
Maqollar.....	20
Tez aytishlar.....	20
Topishmoqlar.....	20
Kompyuter.....	21
Sir ochildi (<i>Y.Karimova</i>).....	22
Bo'lim yuzasidan savol va topshiriqlar.....	25

OLTIN KUZ

Kuz.....	26
Sevimli fasl.....	27
Mevalar (<i>X.Ermatov</i>).....	28
Mehrjon bayrami (<i>A.Nosirov</i>).....	28
Biz to'garakka boramiz.....	31
Manzara (<i>N.Oston</i>).....	32
1- oktabr «O'qituvchi va murabbiylar kuni»	33
Sizga ta'zimdamiz (<i>B.Chaqqonov</i>).....	34
Kuz fasli.....	35
Maqollar.....	36
Bo'lim yuzasidan savol va topshiriqlar.....	37

ERTAKLAR OLAMIDA

Ertaklar haqida.....	38
Shirin uyqu.....	39
Birlashgan o'zar.....	40
Ayiq va arslon.....	41
Ikki vazir voqeasi (<i>T.G'oyipov</i>).....	43
Yaxshilikka yomonlik.....	46
Ovchi va qushlar.....	48

Mushuk bilan chumoli (<i>A.Abdurazzoq</i>).....	49
Bo‘lim yuzasidan takrorlash.....	52
Topishmoqlar.....	52

ODOBLI BOLA ELGA MANZUR

Assalom (<i>N.Shodiyev</i>).....	53
Chiroyli salom (<i>S.Barnoyev</i>).....	54
Sehrli so‘z	55
Mehmon kutish.....	55
Yaxshilik (<i>F.Musajonov</i>).....	57
Oftob va odob (<i>P.Mo‘min</i>).....	59
Odob (<i>Rivoyat</i>)	59
Mehmonda.....	60
Bolam (<i>Berdaq</i>).....	62
Avtobusda.....	63
To‘g‘rilik haqida hikoyat.....	64
Nima eksang, shuni o‘rasan (<i>Sh.Zunnun</i>).....	65
Ota-onani hurmatlash.....	67
Sovun san‘ati (<i>A.Abdurazzoq</i>).....	68
Odobli bola.....	69
Ibn Sino bobo – ulashar davo (<i>S.Jabbor</i>).....	70
Suhbat odobi	71
Bo‘lim yuzasidan takrorlash.....	71
Hikmatlar.....	71
Topishmoqlar.....	72
Maqollar.....	72

KUMUSH QISH

Qish.....	74
Qor (<i>Z.Diyor</i>).....	75

Qomusimsan – baxtimsan (<i>S.Xudoyorov</i>).....	76
Qish ko‘rinishlari	77
Qorbobo	78
Qorning ko‘p xosiyati bor (<i>I.Muslim</i>).....	80
Tog‘ malikasi.....	81
Qorqiz (<i>A.Obidjon</i>).....	82
Chana (<i>O‘.Hoshimov</i>).....	83
Qish kunlari	85
Laylak qor (<i>Q.Nosirova</i>).....	86
Bo‘lim yuzasidan takrorlash.....	87
Tez aytishlar.....	87
Maqollar	87
Topishmoqlar.....	88
Ta‘til kunlari.....	88
Mardlar qo‘riqlaydi Vatanni.....	89
O‘zbekiston askarlari (<i>O.Abdurahmon</i>).....	91
Navoiy hikmatlari	92
Shoh va shoir	92
Ona sabog‘i (<i>G‘.Komilov</i>).....	93
Boburning fazilatlar.....	94
Bo‘lim yuzasidan takrorlash.....	95

TABIAT QO‘YNIDA, ZUMRAD BAHOR

Erta bahor.....	96
Mart (<i>A.Akbar</i>).....	97
Bahor bilan qishning uchrashgani.....	98
Boychechak (<i>Sh.Sa‘dulla</i>).....	100
Sovg‘a (<i>F.Musojonov</i>).....	100
Onajon (<i>O.Xudoyorova</i>).....	103

Onamga sovg'a.....	103
Yalpiz.....	105
Sumalak.....	106
Navro'zi olam (<i>N.Murovod</i>).....	107
Yosh bog'bonning qo'llari (<i>S.Jabbor</i>).....	108
Qaldirg'ochlar qaytib kelishdi	109
Zamin gullari (<i>R.Farhodiy</i>).....	112
Oyijonimdan bildim! (<i>O.Sa'dullayev</i>).....	113
Ona tabiat (<i>T.Xolmatov</i>).....	113
Karim chumolining tilini bilarkan.....	115
Yomg'ir (<i>Shuhrat</i>).....	116
Ariq bo'yida.....	117
Qushlar (<i>A.Raxmat</i>).....	119
Bu qaysi fasl? (<i>Q.Hikmat</i>).....	121
Bo'lim yuzasidan takrorlash.....	123
Maqollar.....	123
Topishmoqlar.....	123
Tez aytishlar.....	124

BOZOR TUSHUNCHASI, TEJAMKOR BO'LISH

Bozorda.....	125
Narx nima?	126
Tejamli bo'ling.....	128
Bir bor ekan, pul bor ekan.....	128
Narx turlari.....	130
Nasihat.....	132
Suv – bebaho boylik.....	132
Beparvo bo'lmang.....	134
Eslatma (<i>I.Rahmon</i>).....	135
Maslahat.....	136

Topshiriq.....	136
Olov – tilsiz yov.....	137
Qalamning o‘kinchi (<i>Shuhrat</i>).....	138
Bo‘lim yuzasidan takrorlash.....	139
Topishmoqlar.....	140
Xalq maqollari	140
Tez aytishlar.....	140

MEROSIMIZ – FAXRIMIZ

Buyuklar vatani (<i>Q.Rahimboyeva</i>).....	142
Rostlikka mukofot.....	143
Farishtali uy (<i>M.Hamidova</i>).....	144
Maqollar.....	145
Tashrif.....	146
Temur bobom (<i>M.Xoliqov</i>).....	147
Buyuk musavvir.....	148
Hikmatlar.....	149
Ota-ona.....	150
Ona allasi	150
Buxoro farzandiman	151
Toshkent	152
Uzukka ko‘z.....	154
Bobomiz Amir Temur.....	155
Rivoyat.....	155
Non hidi (<i>M.Murodov</i>).....	157
Alisher bilan bulbul.....	159
Navoiy bobom (<i>O.Masharipov</i>).....	160

YOZ O‘TADI SOZI

Ob-havo darakchilari.....	161
Yoz oylari (<i>R.Abdurashid</i>).....	162

Yozgi dam olish.....	163
Sayohatda (<i>Z.Obidov</i>).....	164
Chiniqish (<i>S.Jabbor</i>).....	166
Basketbol (<i>B.Hojimatov</i>).....	166
Tez aytishlar.....	167
Topishmoq.....	167
Maqol.....	167
Bo‘lim yuzasidan takrorlash.....	168
Tez aytishlar.....	168
Xalq maqollari.....	168

Malyuma Samukovna XO‘JAYEVA

O‘QISH KITOBI

Yordamchi maktablarning 4-sinfi uchun darslik

O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi
vazirligi tasdiqlagan

Qayta ishlangan, to‘ldirilgan
2-nashri

Muharrir **Zamira Jo‘rayeva**

Badiiy muharrir **Yasharbek Rahimov**

Texnik muharrir **Yelena Tolochko**

Kichik muharrir **Gulbayra Yeraliyeva**

Musahhih **Umida Rajabova**

Kompyuterda teruvchilar **Gulchehra Azizova,**
Gulbayra Yeraliyeva

Litsenziya raqami AI № 163. 09.11.2009. Bosishga 2013-yil
2-iyulda ruxsat etildi. Bichimi 60×90¹/₁₆. Ofset qog‘ozi.
PragmaticUZ garniturası. Shartli bosma tabog‘i 11,0. Nashr
tabog‘i 6,55. Adadi 1367 nusxa. Shartnoma № 51–2013.
Buyurtma № 311.

O‘zbekiston Matbuot va axborot agentligining Cho‘lpon
nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. 100129, Toshkent,
Navoiy ko‘chasi, 30.

Telefon: (371) 244-10-45. Faks (371) 244-58-55.

«NISO-POLIGRAF» Shk bosmaxonasida chop etildi. 100182,
Toshkent, H. Boyqaro ko‘chasi, 51.